Cild: 1 ★ Sayı: 4 29 Ekim 1953

Tarih Dünyası

FAHRİ BİLGE
KÜTÜPHANESİ

Onbeş günde bir:

Okul Tarih Kitaplarındaki Resimler Hakkında

Yeni Tarih Dünyası'nın ilk sayısında programımızı ilân ederken, bilhassa bugüne kadar meçhul kalmış vesikalara fazla ehemmiyet vereceğimizi ilân etmiştik. Bu arada, tarihimize ait bir çok kıymetli resimlerden mahrum bulunduğumuzu, halbuki ecnebi müzelerde şimdiye kadar istifade edilmemiş ecnebi dilde albümlerde çok kıymetli resimler mevcut bulunduğunu belirtmiştik. Yeni Tarih Dünyası, bu kıymetli dokümanları devamlı olarak verecektir.

Bu dokümanlara ne derece muhtaç bulunduğumuzu bugün canlı bir misalle okuyucularımıza arzetmek isteriz. Elimize geçen ve bu ders yılında Türk çocuklarına okutulan bir tarih kitabının sayfalarını şöyle karıştırınca gördüğümüz resimler bizi cidden üzdü. Bir kaç tanesini sıralayalım:

1 — Sultan Cem'in uydurma, vaktiyle basit bir ressamın muhayyilesinden çıkmış kötü bir resim. Halbuki Cem'in Vatikakn müzelerinden alınmış otantik resimleri vardır. Bunların iki tanesi Tarih Dünyası'nda neşredilmiştir.

2 — Tarih kitabında Preveze zaferine hayli yer verilmiş, fakat bu deniz muharebesine ait bir tek resim yok. Halbuki Preveze deniz muharebesinin muhteşem tabloları mevcuttur.

3 — Kırım hanlığı bahsinde uydurma resimler.. Eğer tarihî resim ve dokümanları bir az araştırılmış olsaydı, ne kıymetli resimler bulunabilirdi.

4 — Merzifonlu Kara Mustafa Paşanın Avrupalılar tablolarını yapmışlardır. Fakat müellif, bunları araştırma zahmetini ihtiyar etmemiştir.

5 — Sadrâzam İbrahim Paşa da iptidaî bir fırça ile canlandırılmış, halbuki Patrona Halilin bu sayımızda gördüğünüz resmini araştırma 'üzumu duyulmamıştır.

6 — Topkapı Sarayının sayısız tabloları varken alelâde, hiç bir şey ifade etmeyen bir resmi konmuştur.

7 — Üçüncü Selim'in on beşten fazla hakikî resmi vardır. Kitapta gülünç, çirkin bir resmi ile karşılaşıyoruz.

8 — İkinci Mahmut, ilk defa portresini Avrupada bastırmış ve o zaman resmî daire lere astırmıştır. Bu hükümdar bu yüzden: «Gâvur Mahmut» diye anılmıştır. Saltanat idaresinde ileri görüşleri ile tarihe geçen bu büyük hükümdarın resmi de maalesef uydurma ve gülünç..

Türk tarihine ait resimlerin ihmal edilmesiyle kalmamış, meselâ Kristof Kolomb için yüzlerce eserler yazılmış, yüzlerce pek canlı tablolar yapılmış iken, çocuğun hafızasına nakşedilmesi lâzım gelen hâdiseler, ilk mektep çocuğunun karalaması nevinden resimlerle süslenmiştir.

Bu misalleri çoğaltmaya lüzum yoktur. Hakikat şudur ki, okul tarih kitaplarını daha çok zenginleştirmek ve kıymetlendirmek mümkün iken, buna ehemmiyet verilmemektedir. Resmin genç dimağlarda yapacağı tesir, münakaşa kabul etmez derecede müsbettir. Zengin tarihimiz resim dokümanı bakımından son derece fakirdir. Fakat biraz himmet edilirse bunun da telâfisi mümkündür. Yeni Tarih Dünyası kolleksiyanları, kendi imkânlariyle bu büyük boş'uğu telâfi etmeğe çalışmaktadır. Mektep kitapları yazanlara da mümkün olduğu kadar eserlerini kıymetli resimlerle bezemelerini temenni etmeyi bir vazife biliyoruz.

Tarih kitaplarına, coğrafya kitaplarını da ilâve edebiliriz. Meselâ Ürgüp civarındaki Göreme'de binlerce şeytan kayası vâdileri doldururken, coğrafya kitaplarımızdaki şeytan kayaları, Avrupa kitaplarından kopya edilmektedir. Karlı dağlar, ovalar, ormanlar, nehirler, köprü'ler, âbideler kitaplarda sade yazı olarak geçer, resim kale alınamaz.

N. A. BANOĞLU

İstanbulun Yahudi kızları
(Jan Brendizi) den.

Yeni Tarih Dünyası

Yıl : 1, Sayı : 4

Fiyatı 50 Kuruştur.
On beş günde bir çıkar.
Sahibi: A. Banoğlu ★ Yazı İşleri Müdürü: N. A. Banoğlu ★ İdarehane: Nuruosmaniye cad. No. 57 Kat 1 ★ Telefon : 21649 ★ Abone şartları: Seneliği 12, Altı aylığı 6 liradır ★ Dizgi ve baskı: ERCAN Matbaası, Kapak klişe: Nur Klişe atölyesi,

Osman Hamdi beyin (Türk kadınları gezintide) tablosu.

Osman Hamdi bey ve Eserleri

Yazan :
Zahir GÜVEMLİ

Bizde, Avrupa tarzında resim yapılmağa başlanalı pek fazla olmadı. İslâmiyetin haklı bir yasağı, ilk devirler için konulmuş bir yasağı, sûrete tapmak endişesi, resim sanatını tamamen dekoratif bir vâdiye sevketmiş ve o sayede, hat ve tezhib, minyatür gibi resme müteallik sanat kolları, Türklerde, başka doğu milletlerininkiyle mukayese kabul etmiyecek bir incelik, mükemmellik ve hassasiyete ulaşmıştı.

Batı ile temas başlar başlamaz, uyanık bazı hükümdarlar, yabancı ressamlar getirterek resim sanatının Avrupa tarzında anlaşılmasına hizmet ettiler. İstidatlı talebeleri tahsil maksadiyle yabancı memleketlere göndererek, onların bu sahada yetişmelerini sağladılar. Gerçi ilk zamanlarda, Tophane ve hendesehane (mühendis mektebi) de yetişeceklerin resmetme fennini daha iyi öğrenmeleri gibi şer'i hile denebilecek vesilelere sapılıyordu. Lâkin Şeker Ahmet'ler, Süleyman Seyyit'ler gibi asker paşaları, bu güzel sanat kolunun memlekette ne derece gelişebileceğini, nasıl yerleşebileceğini, ne istidatta talebeler, sanatkârlar yetişeceğini gösterdikleri için, İstanbulda bir «fennî resim ve mimarî tahsil olunmak üzere mekteb küşadı» teşebbüsüne dahi girişildi. Hattâ müdürlüğüne saray ressamlarından M. Guillemet tâyin olundu. Adolphe Talasso, bu ressamın Beyoğlunda bir atölye açtığını ve üç de Türk talebesi olduğunu kaydeder (1874). Halbuki mektep açılmasına dair teşebbüs daha sonradır (1877).

Osman Hamdi beyin nefis tablolarından biri.

İşte, Osman Hamdi Bey,

Osman Hamdi beyin (Okuyan kadın) tablosu.

1842 de doğmuş bir genç sanatkâr olarak, bu teşebbüslerin en civcivli devrinde yetişti. Hukuk tahsil etmek için Paris'e gittiği halde, kısa zamanda fakülteyi bırakarak bütün çalışmalarını resme hasretti. Boulanger, Gerôme gibi, o devrin ustalarından ders aldı. Hem Paris Güzel Sanatlar mektebine devam ediyor, hem de Gerôme'un atölyesine hususî surette gidiyordu. Nurullah Berk, onun 1873 te Parise gidip on iki sene kaldıktan sonra 1885 te döndüğünü kaydediyor (Türkiyede Resim, 1943 - sayfa: 23). Halbuki yine ayni yazar, eserinin bir başka yerinde Osman Hamdi Bey'in 1881 yılında Müzei Hümayun Müdürlüğü'ne getirildini, 1882 de de Sanayii Nefise müdürü olduğunu yazmak tadır (İbid - s.: 57). Adolphe Talasso ise, onun 1871 den 1875 e kadar Umuru Ecnebiye Müdürü, 1882 de Müzei Hümayun müdürü olduğunu kaydediyor (LA'rt Ottoman - sayfa: 18).

Hamdi Bey, Paris'te tahsildeyken yeni resim cereyanlariyle ilgilenmedi. Gerçi Claude Monet'nin «İmpression» adlı meşhur tablosu 1865 te teşhir edilmişti. Lâkin bu cereyana henüz, bir zamanlar kübizme, hattâ şimdi Picasso'ya bakılan gözle bakılıyor, ciddiye alınmıyordu. Bu itibarla, esasen muhafazakâr bir muhitten gelmiş, hattâ resim hakkında yalnız klâsik terbiye görmüş bir sanatkâr namzedinin, o devir için şiddetle yadırganan temayülleri benimsemek şöyle dursun, onlarla alâkadar olmasını bile beklemek mânasız olurdu.

Hamdi Bey, Paris senelerinde resim sanatının işçiliğini büyük bir sabır ve gayretle öğrendi. Boyayı iyice ezmesini, perspektif kanunlarını, renkleri dikkatle karıştırmayı, boyadığı resmin bütün teferruatını üşenmeden, bıkmadan, yorulmadan tesnit etmeği... İşçilik denilen hâdisenin, ustalarında gördüğü şekilde, resim sanatı için temel teşkil ettiğini anladı. Rönesans ustaları da öyle çalışmamışlar mıydı? Atölyeye kapanıp uzun müddet ayni tablonun üzerinde titiz bir dikkat ve itina ile uğraşmak, her köşesini ayni dikkatle, aynı tazelik ve itina ile boyamak... koskoca bir kompozisyonda bir tel çakıl taşını bile ihmal etmemek ve modelin çehresiyle ayni itinaya mevzu yapmak..

Bunun içindir ki Hamdi Bey, çabucak büyük sanatkâr mertebesine yükesldi. Eserleri Salon'da teşhir edildi. Fransa hükümetinin, Alman imparatorunun sarayla rına girdi. Satın alındı, arandı. Hiç şüphesiz bunda, muazzam mesaisinden çok, seçtiği mevzuların da rolü vardı.

Hamdi Bey'in asıl hizmeti, elbette Müzei Hümayun'un kuruluşunda ve Sanayii Nefise mektebinin tesisinde görülür. Umuru Ecnebiye Müdürü iken Bağdat'ta geçirdiği iki sene zarfında hem resim yapmış, hem de arkeolo-

jik araştırmalarda bulunmuş tur. Sultanahmet'teki Dikili Taş, Asarı Atika müzesini dolduran eserlerden çoğu, onun yorulmak bilmez gayreti sayesinde İstanbul'a taşınmıştır. Okuyan ve hazmeden bir insan olarak Hamdi Bey geniş malûmat sahibi, mütevazı ve çok çalışkan bir adamdı. Hayatta ne yapacağını bilen nadir kimselerden di. Musikiye merakı yanında tarihe düşkünlüğü, arkeoloji sahasındaki hizmeti yanın da ressamlığı onu zamanındakilere nisbetle hayli büyük gösterecek değerli cepheleridir.

İştirak ettiği Viyana ve Paris sergilerinde sık sık madalyalar alması, yerleşmiş zevka hitabetmesi, ona büyük bir nüfuz sağlıyordu. Tabloları her yerde alâka görüyor, şöhreti günden güne artıyor ve beynelmilel hale geliyordu. 1910 da 68 yaşında vefat ettiği zaman, henüz genç denecek bir faaliyet ortasındaydı.

Hamdi Bey'in asıl hizmetini, bugün turistik faydalar sağlıyacak resimlerinden ziyade, müzecilik ve Güzel Sanatlar Akademisi'nin temelini atmak gibi meziyetlerde buluyoruz. Bu sahadaki mesaisi bir ömre sığmıyacak kadar bol ve verimlidir.

Fakat resimleri, ciddî bir tenkid karşısında, şu sebeplerden dolayı fazla kıymet ifade etmez. Şüphesiz bu resimler, zenaat tarafı itibariyle güç erişilir bir muvaffakıyyettedir. Şüphesiz bu resimler «mahalli» hayattan akisler ihtiva eder. «Şarkkâri» dir. Bu itibarla çok kimsenin, hele bütün Avrupanın, hattâ yeni dünyanın alâkasını çekmiştir. Fakat, resim sanatı bakımından bunlar kâfi meziyetler midir? Hamdi Bey'in belli başlı tab-

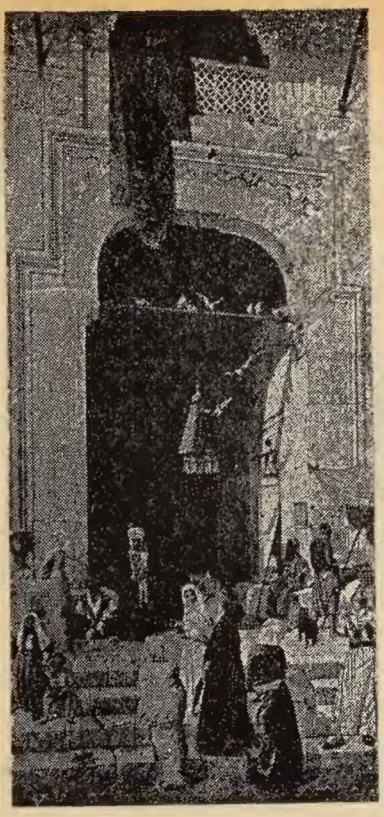

Osman Hamdi beyin (Cami kapısı) tablosu.

lolarını kısaca tahlil edelim:

Zonaro ve Valery gibi ressamların eserleriyle karşılaştırıldığı zaman, Hamdi Bey'in eserleriyle İstanbul'da hocalık etmiş o ressamların eserleri arasında pek az üslûp farkı vardır. Mevzuları birbirine yakındır. Hepsi, müştereken, Pierre Loti zevkiyle hareket etmişler, bizi, olduğumuzdan fazla şarklı, hattâ Arap göstermişlerdir. Hamdi Bey, resimde evvelâ mevzua ehemmiyet verirdi. Mevzuun âdeta ticarî bir değer taşımasını gözetiyor denecek derecede tarih ve arkeoloji bilgilerinin tesirinde kalarak buraya gelen bir Avrupalı'nın merak edeceği, görmekten hoşlanacağı konuları işlerdi. Yani bu toprağın çocuğu olarak değil, bir seyyah gibi görürdü. Resimde mevzua bu derece değer vermek, sanatı mevzua feda etmek demektir. Talasso müstesna, herkes, Hamdi Bey'in bizi Türk'ten ziyade Şarklı, hattâ Arabistanlı olarak tasvir ettiğinde müttefiktir. «Silâh Tâciri» tablosu, «Kaplumbağalı adam», «Kur'an tilâveti» gibi esreleri bu görüşün sarih delilleridir. Buna mukabil, halis resim sanatına bağlı değerler olarak bu resimlerde bâriz bir işçilikten, renklerin parlak ve taze kalmasından başka ne vardır? Kumaş büklümleri gayet iyi resmedilmiştir ama, yanyana konan renkler ekseriya iyi anlaştırılamamıştır. Fonda koyu renk prensipine bağlı kalmak yüzünden, derinlik kaybedilmiştir. Nihayet, bu resimler, tabiatın sâdık ve dikkatli bir kopyesinden ibarettir. Ressamın şahsiyetini gösteren tek şey, teferruata akrşı itinasıdır. Yoksa, mevzuunu resmederken, ona kendi varlığından, benliğinden hiçbir şey ilâve etmeği aklından geçirmez.

Resim tekniğine bu derece vukuf sahibi bir sanatkârın, boya ve çizgiyi sadece bir vasıta olarak kullanması gerekirken, onun böyle vasıtaya esir olup kalmasını, üslûbu gaye haline getirmesini, hele bizim maddî ve mânevî gerçeklerimizle, yaşanılan hayatla ilgilenmemesini izah etmek kolay görünmüyor. Ama iki esaslı sebep, Hamdi Bey'i, bu sabır heykelini anlamağa yardım edecektir: Bunlardan birincisi, içinde yetiştiği cemiyetin ve kendi mizacının tesiridir. Kuvvetli bir müslüman olan Osman Hamdi Bey, tevekkülün canlı timsalidir. Hayatında hemen hiçbir sert çıkışa tesadüf edemeyiz. İta-

150 Yıl Önceki Haliç

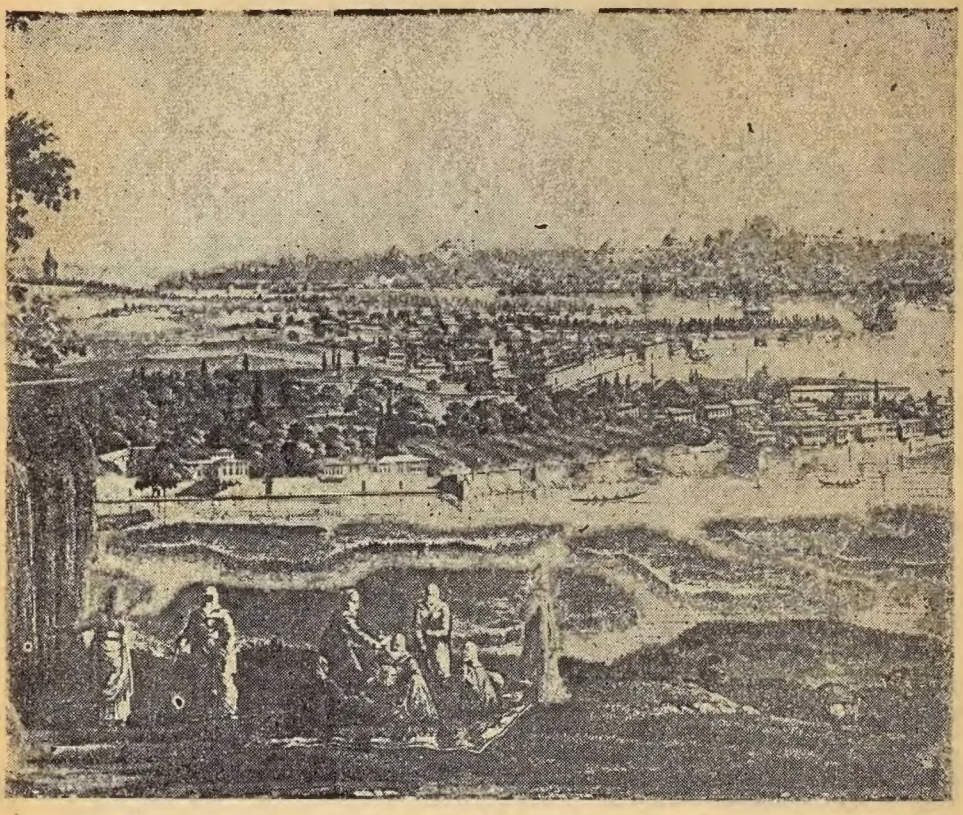

Tarihte Haliç, en şa'şaalı devirler yaşamış bir semttir. Uzun asırlar hükümdarların bir gezme ve eğlence yeri olan Haliç, yabancıların da bir ziyaretgâhı idi. Piyerloti, Halicin âdeta âşıkıydı. Büyük ressam Melling de Halicin en güzel tablolarını yapmıştır. Burada, Melling'in, Eyüp sırtlarından Halici gösteren bir tablosunu neşrediyoruz.

atli bir tebaa olarak, kendisine verilen vazifeleri efendice yapmış, hulûsu kalb ve îmanla herşeyi olduğu gibi kabul etmiş, kendi anladığı şekilde memlekete hizmet yolunu tutmuştur. Bu hal, onun resimlerinde de durgun ve statik bir ifadeyle kendini gösterir. İkinci sebep, ona hocalık etmiş ressamların, resim sanatı namına telkin ettikleri kaidelerdir ki Osman Hamdi Bey, nelere resim denebileceğini bir kere öğrendikten sonra, üstadlarının nasihatlerinden dışarı çıkmağı aklından bile geçirmemiştir.

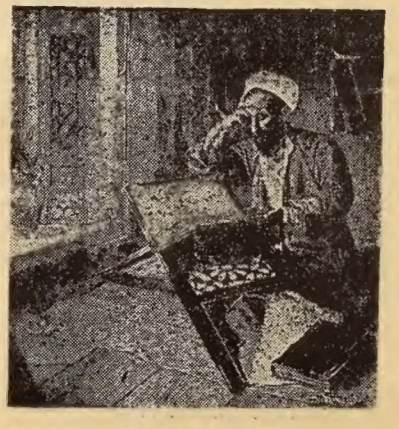

Hamdi beyin bir tablosu.

Öleli kırk seneyi aşan bu kıymetli ilim ve sanat adamımızı anarken, yapılan neşriyatta yanlış tefsirleri gördükçe, hakiki kıymetinin değil, değersiz taraflarının mubalâğa edildiğine hükmetmemek kabil olmuyor.

Gelecek sayımızda

Halil Paşa

Yazan:
Zahir GÜVEMLİ

AYASOFYA: Anthemius of Tralles ve Miteus'lu İzodor tarafından 532 senesinde hıristiyan kilisesi olarak inşa edilmiştir. İstanbulun dinî eserlerinin en güzelidir. 5000 işçinin çalıştığı ve bir çok kıymetli taşların tarihî mâbetlerden getirilmesinden mâada, masrafın bir milyon sterling'i geçtiği söylenmektedir. En fazla takdir toplayan kısmı içerisidir. Kubbe, yerden 57 metre kadar yüksekliktedir.

50 yıl önce yapılan bir anket:

Dünyanın en güzel eseri hangisidir?

Bu çok enteresan anketi 1899 yılında çıkan İngilizce Strand Mağazin mecmuası yapmış ve o devrin en salâhiyetli şahıslarına sormuştur. Kimlerin hangi eserleri beğendiğini sebepleri ile bu yazıda okuyacaksınız. Resim altları da aynen İngilizce mecmuadan alınmıştır.

Mimarî hakkında bugünkü düşüncemiz nedir? Her turist dünyanın bir çok memleketlerinde rehberlerde gördüğü eserleri tarihin meşhur eserleri zanneder.

Mr. George Aitchison - Royal Akademisinin mirarî profesörü - Romadaki Pantheon'u dünyanın en güzel eseri olarak vasıflandırıyor ve: «Bu Pantheon'un içini kastediyorum» diyor. «Pantheon'un sadeliği hoşuma gidiyor. Galiba Anatole France'ın olacak, bir kitapta sadeliğin odayı kateden bir güneş şuaına benzetildiğini okumuştum. Aydınlıkta renklerini farkedemezsiniz. Halbuki renkler realitede vardır. İşte Pantheon da böyledir. Romalılar maalesef sanatkârlarının farkında değillerdi. Bir kaç sene öncesine kadar Pantheon'un Agrippe tarafından yapılan hamamların bir kısmı olduğu sanılırdı. Son zamanlarda bir Fransızın yaptığı araştırmada İmparator Hadrian'ın ismini taşıyan tuğlalara raslanmıştır.

Bundan anlıyoruz ki Pantheon Hadrian'ın hükümdarlığından evvel yapılmış olamaz.»

Manchester şehir Dekoratörü Mr. Alfred Waterhause de şöyle diyor: «Böyle bir sualle ilk defa olarak karşılaşıyorum. Her binanın kendine mahsus vasıfları vardır. Meselâ ben, Venedikteki St. Mark'ı görünüşündeki güzellik, Romadaki St. Peters'i de ölçülerindeki simetri bakımından beğenirim. Bu mesele üzerinde uzun uzun düşündükten sonra cevap vermenin imkânsızlığını anlıyorum. Mimari başlıbaşına bir güzel sanat değildir. İçinde bulunduğu hayat şartları ve zaruretlerin de rolü büyüktür. Bunların hepsi bir arada düşünülmelidir.»

Royal Akademisinin Mimari şubesi müdürü Mr. Phéne Spiers ise şu fikirdedir:

«Memleket ve zaman farkı gözetmeksizin dünyanın en güzel yapısını soruyorsu-

St. PAUL KATEDRALI: Şimdiki katedral ayni sahada inşa edilmiş binaların üçüncüsüdür. İlki, 610 senesinde yapılmıştır, ikincisi 1673 de Sir Christopher Wren tarafından yapılmıştır ki 7 sene sonraki meşhur Londra yangınında harap olmuştur. Şimdiki bina, 1697 senesinde tamamlanmış ve 800.000 sterling'e çıkmıştır. Katedralin uzunluğu topyekûn 150 metredir.

nuz. Ben piramitlerden bahsetsem, biliyorum ki piramitlerin güzel sanat eseri sayılamıyacağını, mimarîden ziyade, inşa kudretinin bir zaferi olduğunu söyliyeceksiniz. Si ze, dünyanın en güzel eserlerinin bir listesini vermeyi daha doğru bulurum. Atinadaki The Seus Mâbedi; Romada Pantheon; Venedikte St. Mark, İstanbulda Ayasofya, Romada St. Peters.»

Bana kalırsa, bunlar arasında kendi hislerine hitap eden, ideallerine uygun mimarî güzellikteki yegâne eser, İstanbuldakî Ayasofya camiidir. Ayasofya ilâhî zekânın bir tezahürüdür.»

Royal Akademi hocalarından Mr. John Belcher de şunları söylüyor:

«Bence dünyanın en güzel eseri İngiliz Kraliyet Deniz Koleji'dir. Hem iç ve hem de dış güzelliğe sahip bir binadır. Bu eseri İngilterenin en güzel mimarî eseri olarak herkese tavsiye ediyorum. Charles II. nin saltanatı sırasında binanın batı kanadı İnigo Jones'in desenleriyle yapılmıştır. Sonra Kraliçe Anne zamanında Wren, bu kısma uyacak bir plân teklif etti ve bu plânı maharetle tatbik etti. Kilise kısmı y dıktan sonra yeniden inşa dilmiştir. Bina dört blok meydana gelmiştir. Bur size şu atasözünü hatırla yım: «İngilizler fakirler saraylara, zenginlerini ku belere oturturlar.» Bu bak dan kıral ailesi Buckingh Sarayında otururken bu g zel binada Deniz Kolejin ikamet etmesine şaşıyoru

Zengin İngilizlerin evle ni, mimarî bakımdan tez eden tanınmış Mimar N Norman Shaw ise şöyle yor:

«Ben en çok Liverpool'd ki St. George Hall'unu b ğenirim. İç ve dış tezyin da aynı değerde kıymetlid İki bina halinde inşa edilm tir. - Müzik holü ve mahk me salonu. İkisi de maks larına uygun bir şekilde m dana getirilmiştir. Bu es İngilteredeki Grek üslub nun en güzel misalidir.»

Royal Enstitüsü müdü Mr. William Emerson ise fikirdedir:

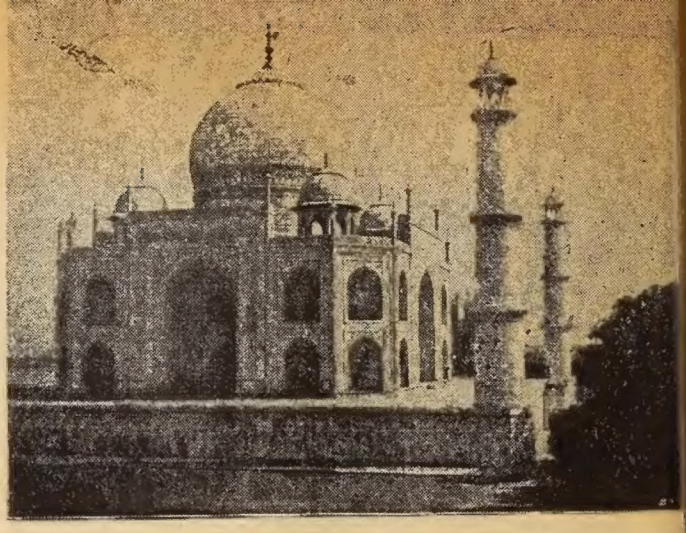

TAÇ MAHAL: Bu meşhur eser İmparator Şah Cihan tarafın çok sevdiği karısı için yaptırılmıştır. 20.000 işçinin on yedi se de yaptığı ve üç milyon sterlinge mal olduğu bilinmekte Doğu ülkelerinden ve Hindistanın muhtelif kısımlarından g rilmiş çok kıymetli taşlarla muhteşem bir şekilde tezyin e miştir. Ön kısmında güzel bahçeler ve fiskıyeli havuzlar yer maktadır. Mimarının ismi bize kadar gelmemiştir.

ST. GEORGE HOLL : 1854 senesinde muvakkat mahkeme âzası Liverpol'e kaldırıldığından inşa edilmiştir. Şehrin en büyük binasıdır. Mahkeme salonu 51 metre boy, 26 metre en ve 23 metre yüksekliğindeki bir salona açılır. Granit ve mermer sütunlardan yapılmıştır. St. George'un yapılması işi için proje imtihanı açılmış ve imtihanı Harvey Lonsdale isminde bir mimar kazanmıştır. Fakat âni ölümüyle bina yarım kalmış ve Royal Akademisinden C. R. Cockerel tarafından tamamlanmıştır

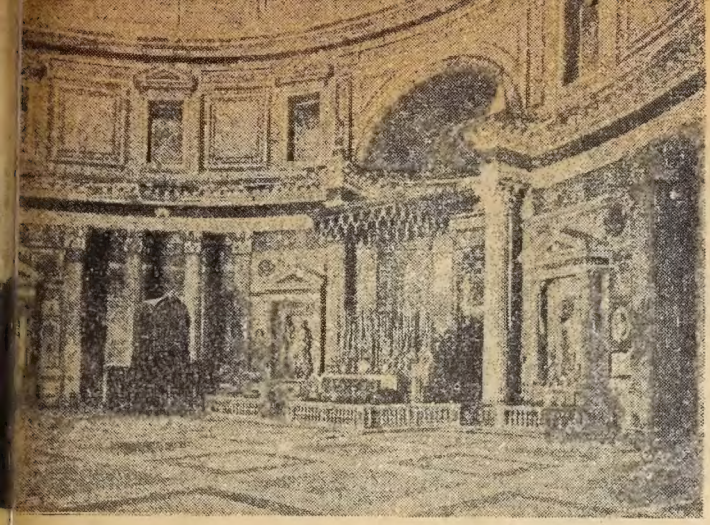

OMADAKİ PANTHENON : Eski Romadan kalan 2050 senelik eser en iyi muhafaza edilen eserlerden biridir. İmparator drian tarafından mâbed olarak inşa ettirilmiştir. M. S. 609 kiliseye çevrilmiştir. Kubbeden açılmış bir gedikle içerisini dınlatmaktadır. O kadar güzeldir ki, Pantheon isminin Gök bbeye yakın bir mâna ifade etmesi yüzünden verildiği sanılaktadır. Kubbe 42 metre kadar yüksekliktedir. Pantheon da n İtalya krallarından Victor Emanuel'in ve Rafael'in eserleri bulunmaktadır..

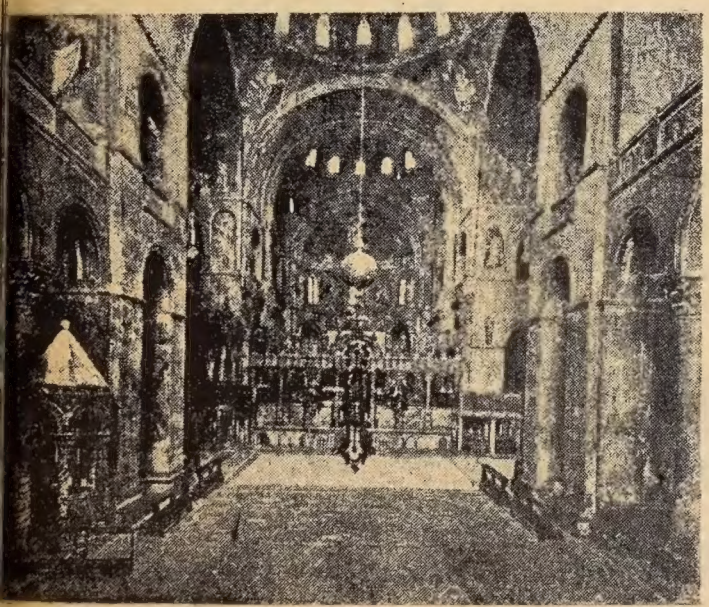

ENEDİKTEKİ St. MARK : Aynı yerde M. S. IX asırdan itibaen bir kilise vardır. Şimdiki eserin ise XI - XIII asırlar arasında inşa edildiği söylenebilir. Mimarlarının ismi unutulmuşur. İçi ve dışı 500 somaki taş sütun ve kıymetli mermerlerle üslenmiştir. Yanında bulunan kulesi 100 metreye yakın yükekliktedir ve 888-1150 seneleri arasında inşa edilmiştir. 3. St. Mark - Venedik. (İçeriden)

«Şimdiye kadar gördüğüm en güzel eser Taç Mahal'dir.

Binanın büyüleyici kudreti, ay ışığında bir kaç kere artar. Bir kere gördükten sonra batı medeniyetinde bununla mukayese edilecek bir esere mâlik olmadığımızı, herkes gibi siz de kabul edersiniz.»

İmperial Enstitünün öğretmenlerinden Thomas Collcutt da fikirlerini şöyle beyan etmektedir:

«St. Pauls, Rönesans kiliselerinin en güzelidir. Hattâ St. Peters'den de güzeldir. Ölçüleri itibariyle muhakkak ki St. Peters'le mukayese edilemez. Fakat teferruatı daha güzel ve nisbetleri daha iyidir. St. Pauls insana en çok tesir eden binalardan biridir.»

(Devamı 182. sayfada)

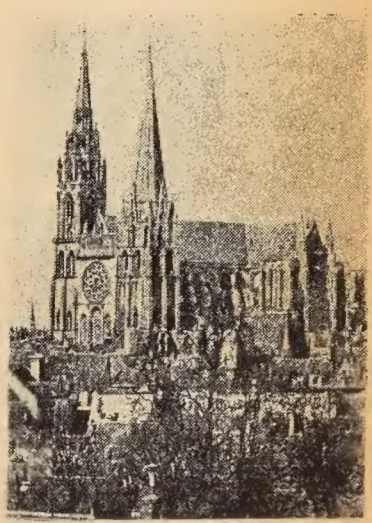

CHARTRES KATEDRAL : Notre Dame Chartres Panaten 55 mil uzaktadır. XI asırda inşa edilmiştir. 1194 yangınında, ciddi hasarlara uğramış ve 1240 tarihine kadar tekrar ayni yerde inşası tamamlanmıştır. Katedral, 126 metre uzunluğunda, kulelerinden biri 105, diğeri 112 metre yüksekliktedir.

Fransız muharrirlerinden François Mauriac'a cevap

İslâm Tarihinde Adalet Örnekleri VE HAÇLILAR

Siyasî hayat cilvelerinin müessir olduğu mukadderatın sevkiyle ayrıldığı memleketinden tam yirmibeş yıl uzakta yaşamak zorunda kaldığı sırada, Avrupada, hayatını yalnız ötedenberi en aziz ve vefakâr arkadaşları olan kitaplarına ve bilhassa tarihî tetebbulara vakfettiğinden dolayı: «Tarih-i Yavuz Sultan Selim», «Tarih-i Cem», «Tarih-i Fatih Sultan Mehmet Hân», «Nâsır Hüsrevin Seyahatnâmesi», «Sadi», «Nizamül mülkün Siyasetnâmesi» ve «Monteskiyönün -Romalıların azamet ve ikbâli ve inhitat ve zevali» gibi her biri ayrı bir değer taşıyan, çok zengin bir tarih ve ebediyat hamulesile yurduna dönen- Osmanlı İmparatorluğunun son dahiliye nâzırlarından - Sayın Mehmet Şerif Çavdaroğlu, gurbet ellerinden beri, içinde kalan bir ukdeyi ilk defa Yeni Tarih Dünyası delâletiyle ortaya koymakta ve cevaplandırmaktadır. Bu yazı, ayni zamanda İslâm Tarihinin mühim bir sahasını hulâsa etmekte, mühim hakikatleri ortaya koymaktadır.

Yazan: Mehmed Şerif ÇAVDAROĞLU

Fransız muharrirlerinden François Mauriac Parisin (Figaro) gazetesinde neşrettiği (Yeni İslâm) serlevhalı makalesinde bugünkü Bolşevikliği ve (Karl Marks) mesleğini, İslâm dinine teşbih ederek, İslâmın asırlarca müddet, Avrupanın kapıları önünde bulunduğunu ve (Paithiers) de mağlûp edilmekle beraber, Onbeşinci asra kadar İspanyada kaldığını ve oradan tard olunduktan sonra, İstanbulda tekrar ihrazı galibiyetle, çoğu bugün en müthiş bir esareti hisseylemekte bulunan ayni küçük Hıristiyan kavimlerini hâkimiyeti altına aldığını ve Karl Marks mezhebi Hazreti Peygamber Aleyhisselâmın mâlik olmadığı bir silâha sahip olduğunu ve eğer her hıristiyan millet de Hazreti Peygamber de Marks gibi muti bir ekalliyete mâlik olsaydı, kendisinin şimdi makale yazmakla değil, Kâbe-i Mükerremeye mütevecchen beş vakit namaz kılmakla meşgul olacağını yazmıştır.

Fransız akademisi âzasından birinin, şu 20 nci asırda hâlâ Ehlisalip zihniyetini taşıdığını gösteren bu yazı, cid den hayret ve teessürümü mucip oldu ve buna mutlaka lâyık olduğu doğru cevabı vermeyi, her Müslüman gibi, bir vazife addettim. Yazık, bu vazifeyi, birçok sebeplerle, bugüne kadar yerine getiremedim. Şimdi, (Yeni Tarih Dünyası) nda, işte bunu, bu vazifeyi yapmak istiyorum.

Hazreti Muhammed Aleyhisselâmın tebliğ buyurmuş olduğu Din-i Mübini İslâ Ebdaı beşere dünya Ukbada saadeti kâfil ahk mı mutazammındır. Avrup lıların el'an kemâle erd meğe muvaffak olamadıkl rı (Demokrasi) yi, İslâm ni vaz'edip müminlere hürriyet ve kâmil müsav bahşetmiştir. Bütün müsl ler, birbirlerinin kardeşi bi, din nazarında bir padiş ile en âciz bir neferin zer kadar farkı yoktur. (Ga san) Mülûkünün en sonu lan (Cebele bin Eyham) hükmettiği beldeler, 2 ci Ha fe (Ömer-ül Faruk) Hazretl rinin hilâfetleri günlerin İslâm memleketlerine ilha olunarak kendisi de İslâm nini kabul etti. Medinei Mü nevvereye gelip İslâm Ha fesi ile birlikte Hacca git Tavaf esnasında (Beni Füz re) kabilesinden biri yanlı lıkla elbisesinin eteğine b sınca (Cebele) ona bir tok atıp, burnunu kanattı. O d Hazreti Ömere halini arze ledi. Halife cenapları (Ceb le) ye;

— Ya hasmını razı et, yo sa kısas ederim dedi.

(Cebele):

— Ben Mülûkdenim. O is sokak halkındandır. Beni nunla nasıl bir tutarsın? C vabında bulunması üzerin Hazretül Ömerül Faruk:

— Aranızı İslâm birleştir miştir. Hiçbir farkınız yok tur! Buyurdu. Cebele; bu hü mü azametine sığdıramıya rak, mühlet istedi ve Halife nin yanından çıkarak, maiy tindeki 250 kişi ile, o gec İstanbula kaçtı ve irtidad e ledi. Bu vak'a İslâm Tarih lerinde yazılıdır.

İslâm tarihlerini tetebbu e denlerin malûmudur ki; eh islâm nereyi fethetmişse, a halisine dinini terketmek içi cebretmemiş ve bu mübare dinin ahkâmı iktizasınca ci ye vermeyi taahhüt eden sa ir dinler erbabının ırz, ca mal ve namusunu ayniyl Müslimler gibi muhafaza v

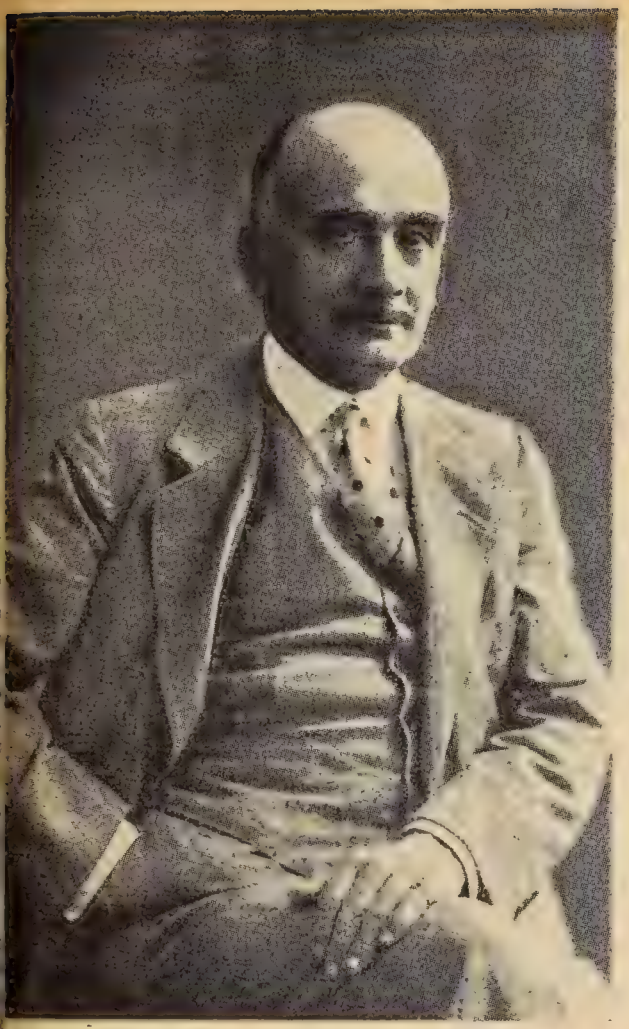

Sayın Mehmet Şerif Çavdaroğlu.

et etmiştir. Osmanlı
ti de makale muharriri
nâ etmek istediği şekil-
reket etmedi. Osmanlı
atının müessisi Osman
henüz küçük bir ema-
başında bulunduğu
mda, Bizans İmpara-
unun zulüm ve teaddi-
en bezmiş olan birçok
ıyanlar gönül rızasiyle
ı Gazinin himayesine
ığı gibi, Osmanlı Sal-
nın fütuhat çevresini
eterek, Anadolu.da ve
lide birçok yerleri zapt
kte, oralar ahalisinin
e iman hürriyetine do-
adığı, bugün Türkiyede ki Hıristiyan ve Musevilerin ve vaktiyle Osmanlı hâkimiyeti altında bulunan Bulgaristan, Romanya, Sırbistan ve Yunanistandaki keza diğer dinlerdeki kavimlerin din ve dillerini, hattâ âdet ve an'anelerini, olduğu gibi muhafaza etmeleriyle sabit hakikatlerdendir. Bazı İslâm hükümetlerinin, İslâm dini hükümlerine mugayir muameleleri vuku bulmuşsa da, bu gibi hallerin, dünya kurulalıdanberi her tarafta görüldüğü inkâr edilemez: (Alâ gayret kıyas sabit olan şey saire makisün aleyh olamaz.) Kavaidi Fıkhiyedendir.

Fatih Sultan Mehmet Hân sani İstanbulu fethettiği vakit, ahalisine aman ihsan etmiş ve ruhanî işleri idare için de, bazı imtiyazlarla, kendilerinden Patrik nasbetmişti. Bir müddet sonra (Cantaguzene) ile sair ümera, İstanbulu geri almak sevdasına düştü. O vakit Trabzon ve Morada hükümet teşkil eden Rum imparatoru yakınlariyle muhabereye girişti. Mütecasirler tedib edildiği halde bu vesvese tamamiyle zail olamadığından Yavuz Sultan Selim Hân, Rum taifesinin ya İslâm dinini kabul etmesi, yahut İstanbulu bırakıp gitmesini emreyledi. O zaman müftü bulunan Zenbilli Ali Efendi;

— Fatih Sultan Mehmet Hânı sani bunlara aman ihsan etmiş ve bir de ferman vermiş olduğundan, bu teklif caiz olamaz! diye fetva verdi. Yavuz Sultan Selim Hân, fermanı görmek istcyince, keyfiyet patriğe bildirildi. Fakat bu ferman bir yangında yanmış olduğundan, iş, bir kat daha zorluğa uğradı. Müftü: (İsbatı madde dahi kâfidir.) dediği için, yaşlı yeniçerilerden iki kişi, Divan-ı Hümâyunda şahadette bulunup, padişahın dâvası aleyhine hükmedilerek, gaile bertaraf oldu. Bu vak'a da Osmanlı tarihlerinde yazılıdır. Hıristiyanlığın mehdi zuhuru olan Kudüs-ü Şerif, İslâmın eline geçince, hıristiyanların bu şehri ziyaret etmesine ve dinî âyinlerini yapmalarına mâni olunmadı ve o mukaddes makamlar on üç asır Ehli İslâmın hâkimiyeti altında kalarak mükemmelen muhafaza edildi ve korundu. Halbuki; bazı hıristiyanlara vuku bulan tecavüzler vesilesiyle teşekkül eden haçlıların yaptığı zulümler ve teaddiler tarih sahifelerinde uzun uzadıya zikrolunur. Meşhur (Pierre L'Ermite) ile Gauthier Sansavoir) ın başbuğuluğu altında (Kostantaniye) ye gelen ilk haçlılar, rast-

geldikleri musevileri katlet tikten başka, yol üzerindeki köy ve kasabaları yağma ettiği, mal ve ırzını muhafazaya çalışan dindaşları hakkında katliam yaptığı ve Kudüsü Şerif kapısını açarak teslim olduğu zaman, ahalisi bulunan islâmlarla musevilerin hepsini öldürüp sel gibi kan akıttığı, Papa üçüncü (Ymocen) in tertip eylediği Dördüncü Haçlılar (Kostantaniye) yi zapt ile vahşiyâne yağma ettikten başka, büyük bir kısmını yaktığı ve çok kıymetli eski eserleri imha eylemiş olduğu, makalenin muharriri Mösyö François Mauriac'ın da meçhulü olmasa gerektir.

Bu muahriririn pek yersiz ve hattâ mübarek İslâm dini hakkındaki bilgisinin ne kadar nakıs olduğuna kuvvetli delil bulunan sözlerini red için İslâm tarihlerinden misaller gösterilse, belki inanmıyacağını düşündüğüm cihetle, bizzat kendi dindaşlarının eserlerinden bazı fıkraları da aynen iktibas ederek, vermekle iktifa edeceğim.

(Draper) in; (Histoire du developpement intellectuelle de l'Europe) isimli eserinde: (Haçlılar kimini duvarlara karparak kemiklerini ezdiğini, kimini kale burçlarından attığını, kimini diri diri ateşte yaktığını ve tahminen yetmiş bin müslümanla yahudiyi merhametsizce öldürdüğünü ve hazır bulunan Papa vekili ise bu vahşice hareketlere cevaz verdikten başka, yağma edilmiş fukara malından dahi kendisi için iste istediğini) yazdıktan sonra, şöyle der:

(Dört asır evvel Halife-i Resul Hazreti Ömerül Faruk tarafından gösterilen muamele ile bu vahşiler arasındaki büyük farkı hatırlamak tan vicdan ezâ duyuyor ve utanıyor.).

(Sonu gelecek sayıda)

ÂBİDELERİMİZ: 3

KIZ KULESİ

Kızkulesi, efsane kahramanı Leandr'ın sevgilisi Hera'ya vuşmak için Boğazı yüzerek geçmek istemesi üzerine vul gelen felâketin hâtırası olarak yapılmıştı. Leandr, Boğaz larında can vermiş ve onun hâtırası olarak bu kule yapıln tı. Bazı tarihçiler, Leandr'ın Çanakkale Boğazında boğul ğunu kaydederler, fakat, Kızkulesi, onun hâtırası, onun â desi olarak asırlardır, Boğaz sulariyle yıkanmaktadır. K kulesi için ikinci rivayet, yine bir aşkın hikâyesidir. Atı General Hares, Üsküdarı zaptederek yerleştikten sonra s gili karısı Damalis'i kaybetti. Onu o kadar seviyordu, on kadar bağlıydı ki, bu ölüm, muazzam orduları yok ede kuvvet ve kudreti nefsinde toplıyan Generali sarstı, üz ağlattı ve güzel karısına bir mezar ve onun hâtırasına h meten de bu kuleyi yaptırdı. Bir çüçncç rivayet: Atinalı l mandanlardan Alkibyad, Milâddan önce 500 yılında Si (Belkıs) galibiyetinden buraya döndüğü zaman, Karaden den gelen gemileri kontrol için bu kuleyi yaptırmıştır. zans tarihçilerine göre, kule ile sahil arasında kalın bir var vardı. Ayasofyadaki Mangana sarayı ile kule arasın da bir zincir geriliydi. İstanbulun fethinden sonra, Kızkul bir müddet, karanlık gecelerde yolunu şaşıran gemilere kı tarıcı olmuş, fener vazifesini görmüştür. Fakat fırtınalı gece, can kaygısına düşen nöbetçilerin ihmali ile kandil tahta damı tutuşturdu ve kule yandı. Üçüncü Ahmet, K kulesini baştanbaşa taştan yaptırdı.

ılâp tarihimizde büyük yeri ve rolü olan:

ÜSUF KEMAL TENGİRŞENK

ATIRALARINI ANLATIYOR

stiklâl Harbinin ilk günleri — Düşmana taarruz hakkında ihtilâf — Lozana kim gidecek?

Konuşan : **KANDEMİR**

— IV —

ıdrâzam Tevfik Paşa ile iciye Nazırı İzzet Paşa da alar. Ayakta duruyorlar. dettin beni yanına oturt talimat gereğince;

Türkiye Büyük Millet lisi makamı hilâfeti tanı- Sizin de kendisini tanı- ızı istiyor, dedim.

ahdettin başı eğik, gözleri e, sabit bir noktada. put durmuş, hiç sesini çıkar- ı. Bir müddet öyle kaldık. de tek kelime daha söy- edim. Kalktım, ayrıldım. Vahdettinle son mülâka- z (!) böyle oldu.

Daha evvel de görmüş dünüz?

Ankaraya gitmeden ev- İstanbul Meclisinde bu- ırken, Vahdettinin Anado- geçerek, milli mücadele- katılması için çok uğraşmış u arada kendisini de gör- tüm. Fakat, bir türlü razı nemiştik.

ayın Yusuf Kemal Ten- enk'e sordum:

- Hariciye vekilliğiniz za- ına ait en enteresan hâ- larınız?

- Sakarya Harbinden son di. Ara hayli uzamıştı. him yabancı gazetelerde: kler, artık kımıldıyacak le değil. Hiç bir hareket amazlar.» tarzında yazı- görülüyordu. Mustafa Ke Paşaya bunları göstere- biraz canlılık gösteril- i lüzumundan bahsetmiş bir gün:

- Seninle cepheyi gezece- Dedi.

zamanın külüstür vagon ndan birine bindik. Po- ya gidiyoruz. Yâverleri Salih ve Muzaffer de var. Fakat kompartımanda otura cak yer yok. Bütün döşeme, duvara dayamış oldukları peykeye benzeyen şeyden iba ret.

Polatlıdan sonra Söğüte- li... Derken Beylikköprüye vardık. Kâzım Paşa (Özalp) gelmiş. Bütün ordunun yegâ ne motörlü nakil vasıtası o- lan biricik küçük forda sıkı- şarak yerleştik. Kâzım Paşa- nın karargâhının bulunduğu Sivrihisara gittik. Başbaşa ka ınca, Kâzım Paşaya beni gös terdi:

— Hariciye Vekili, bak ne diyor?

Ben de, Avrupalıların hak kımızdaki yazılarını uzun u- zadiye anlatarak, mümkünse bir harekete lüzum olduğu- nu söyledim. Mustafa Kemâl, Kâzım Paşaya sordu:

— Yapabilir miyiz?

— Yaparız...

Buradaki ilk cevabın müs- bet oluşu, tabiî beni sevindir di. Oradan Akşehire doğru gittik. Yol üstündeki bir istas yonda Yakup Şevki ve Ali İhsan paşa ile karşılaştık. Mustafa Kemâl, ikisine de du rumu anlatarak, ayni suali sordu. Yakup Şevki:

— Hay hay, olur... Ali İh- san;

— Olamaz... Şimdi müm-

Yusuf Kemal Tengirşenk'in, İstiklâl savaşından evvelki bir resmi.

kün değil!... Bahar gelsin. O zamana kadar hazırlanabiliriz, ordu henüz hazır değil... Cevabını verdi. Mustafa Kemal bir fikir beyan etmiyor. Beni kumandanlarla karşı karşıya bırakmak istiyor. Oradan Akşehire gittik. Cephe kumandanı İsmet Bey (İnönü) burada. Teyfik Bey de yanında idi. Görüştük. İsmet Beyin cevabı da:

— Hayır... Daha hareket edemeyiz... Oldu.

Mustafa Kemal: (Hariciye Vekili!. Sen bu işde fazla israr etme. Görüyorsun ki, henüz hareket zamanı değildir). Demek istiyen bir tavırla yüzüme baktı. Mesele tamamdı.

— Başka bir hâtıra?

— Büyük zaferden sonra Lozan'a gitmek lâzım geldi. Vakıâ biz, Hariciye Vekâletinde, Lozanda müdafaa edeceğimiz bütün prensipleri teferruatına kadar hazırlamıştık. Bilhassa Hariciye Hukuk Müşaviri Münir Beyle Umuru Siyasiye Müdürü Hikmet Bayurun yardımlariyle, bu iş mükemmelen yapılmıştı. Hattâ, Hey'eti Mürahhasaya iştirak edecek hariciye memurları da tesbit edilmişti. Ancak, heyeti murahhasa reisi ile âzaları mes'elesi kalıyordu. Bu da, Hey'eti Vekilede konuşuldu. Üç isim üzerinde duruluyordu. Rauf (Orbay) Hasan (Saka) ve Riza Nur Beyler...

Yalnız kaldığımız bir sırada, Mustafa Kemal Paşa bana:

— Hariciye Vekili olarak asıl mes'ul sen değil misin, niçin gitmek istemiyorsun?) dedi. Ben de apse perihanaldan ameliyat olduğumu, ikinci bir ameliyata lüzum gördüklerini, yani sıhhatimin müsait olmadığını hattâ bundan dolayı Hariciye Vekâletinden de istifa etmek istediğimi söyledim ve dedim ki:

— Ben vazifemi yaptım. Ruslarla muahedemiz, Fransızlarla itilâfımız var. Şimdi yapılacak sulhün esasları da, zaten malûm. Diyunu umumiye meselesi gibi, Avrupa ile takışacağımız bir kaç mesele var. Bence şartlarımız, talihimiz taayyün etmiş tir. Bunlar ötedenberi Mektebi mülkiyede ve Hukukta, her Türk çocuğunun: (Avrupa ile anlaşmak ancak böyle olur) diye bellediği şeyler. Bilhassa kapitülâsyon, kabotaj gibi şeyler, iptidadan beri milletin şerlerinden kurtulmak için bağrıp durduğu belâlardır. İşte, şimdi Lozanda halledilmesi lâzım gelen dâvalar da bunlardır. Hülâsa; bir devletin bekâsiyle gayri kabili telif olan şeyleri keenlemyekûn addettiğimizi, daha ilk temasta, karşımızdakilere iyice anlattık mı, mesele kalmaz.

Tekrar:

— Demek, sen gitmek istemiyorsun? Deyince, ben de;

— Mutlaka gitmem lâzımsa, Rauf Beyle giderim. Ra-

Bu resim, Abdülhamid'in Yıldız albümünden alınmış tır. Bu minimini, Yıldız muhafızı olarak yetiştirilmektedir. Hükümdar, saray muhafızlığına fazla ehemmiyet verdiği için, adamlarını bizzat seçer veya böyle küçükten yetiştirirdi.

uf Bey gitsin, ben de H
ye Vekili olarak yanın
derim... Dedim.

Vâkıâ Rauf Bey her
mek istiyor, hem ister
ben israr ettikçe de (
kat'iyyen gitmem!) diy

Nihayet, Rauf Bey or
çıkınca, mes'ele tekrar
ti Vekâlede konuşuldu.
kat bir neticeye varıla
O sırada Mustafa Kema
şa:

«— Ben Bursaya gi
ğim» dedi. İsmet ve Fev
şalarla diğer kumand
da zaten orada idiler.
tafa Kemal Paşa giderk
na sordu:

— İsmet Paşa gidem
Lozana?

— Gider...

— Yapabilir mi bu
— Yapar...

Başka bir şey demedi
saya gitti. Oradan bana
telgraf yazıyor: «Sen H
ye Vekilliğinden istifad
rar edersen, ben Lozan
decek heyeti murahhasa
liğine İsmet Paşayı mü
görüyorum. Sen de bun
vafık görürsen, mâdem
tifa da ediyorsun, İsmet
şaya daha ziyade kı vv
şeref vermiş olmak için
nin yerine Hariciye Ve
tine geçmseini de mü
görüyorum. Bu takdirde
riciye Vekâletine intiha
çin Mecliste çalışmanı
ederim.»

Derhal bir telgraf çek
(İstifamı kabul ettiğini
çin teşekkürler ederim. İ
Paşanın intihabı için de
den geleni yapacağım.»
dim.

İşte böylece Lozana İ
Paşanın başkanlığında
Nur ve Hasan Beylerden
teeşkkil hey'et gitti. Ben
o esnada, Viyanada iki
meliyatımı yaptırıyordu

— Lozana İsmet Paş
gitmesi, sizce, iyi oldu

Sayın Tengirşenk, saa
denberi devam eden ko
mamız esnasında, işte y
şimdi bu sualime cevap
mekte müteredditt görü
Vâkıâ, onun Lozan muah
sini tamamen beyenmed

ssa adalar meselesi gibi hayatî meselelerin lâyı- müdafaa edilemiyerek, ekliğe kurban edilişine izüldüğünü duymuş isem u mevzuda kendi ağzın- alabildiğim, yalnız şu on celime olabildi:

Rauf Bey, Lozana gitme diye bana kızar ve (git- n böyle olmazdı) der...

Peki Beyefendi... diyo- Lozandan sonra, Atatürk ı meseleden hiç bahset- mi?

Evet... Neden sonra, bir sofrada idik. Lâf arasın- tatürk, Lozana gitmemiş umdan bahsederek, ser- yaptı. Bunun üzerine, ım:

Gitmiş olsaydım, yahut angi başka bir sivil git- olsaydı, Lozanda işi ni- te erdirebilir miydi?

atürk:

Hayır, erdiremezdi. Biz, i ne kadar mükemmel ıksa, sulhu da o kadar rız.)

Fazla rahatsız ettim am- bir hâtıranızı daha sora- miyim?

yın muhatabım her za- ki asîl nezaketiyle gü- iyerek anlatıyor:

Seyahatten dönüşte, es- Meclis binasındaki riya- odasında, ziyaretine git- im. Meb'uslardan topçu ı, Doktor Fikret, İbra- Süreyya da yanındaydı. ur oturmaz sordu:

Başvekâlete kimi geti- ğiz? Şaşırdım. Ben Baş- l Rauf Beyin yalnız Si- gittiğini duymuştum... ekâletten ayrıldığını fa- ilmiyordum.

Başvekile ne oldu? de-

Sivasta...

İyi ya işte... Gelir.

Hiç kimse ile temas et- n söyle. Kimi getirece-

Rauf Bey istifa mı etti?

Sivastan istifasını gön- iş. Söyle kimi?

Efendim, siz kararınızı işsinizdir... Bana mah- sus soruyorsunuz, yapma- yın...

— Yok, yok... Sen söyle!

— O halde, Başvekil aşi- kâr... Meydanda efendim.

— Kim?

— Lozan muahedesini ya- pan... Gerek dahilde, gerek hariçte tatbik ve icra için en münasip olan odur.

Doktor Fikret ile Topçu İhsan hemen atılıyorlar:

— Fethi Bey varken, onun Başvekilliği mevzuubahis o- lamaz...

Mustafa Kemal de teyid e- diyor:

— Evet... Fethi var...

Ben, dayanamıyorum:

— Siz, baksanıza çoktan kararınızı vermiş, hazırla- mışsınız, niye bana soruyor- sunuz?

— Rauf Beyle anlaşmaz- lıklarının sizce sebebi?

— Dediğim gibi, Rauf Bey her zaman Mustafa Kemal- den; (Büyük bir devlet ada- mıdır) diye saygı ve sevgi ile bahsederdi. Ayni zamanda Millî Mücadelenin başlangı- cında, son Osmanlı Meclisi- mebusanında Rauf Bey, Mus- tafa Kemalin en mutemed, yakın arkadaşı, hattâ mümes sili durumunda idi. Ben o za- manlar Mustafa Kemale Ra- uf Bey kadar taraftar olanı görmedim.

Fakat Rauf Bey, Maltaya gitti, döndü geldi.

Büyük Millet Meclisinin riyaset odasında konuşuyo- ruz:

— Rauf Bey geldi işte, Baş vekil yapalım...

Mustafa Kemal, hiç um- madığım, beklemediğim bir cevap verdi ve sustu.

(Sonu gelecek sayıda)

Ragıp Paşanın bir nüktesi

Meşhur Ragıp Paşa, fazla meşguliyetten yorulmuş, bıkmış ve bir gün şair Haşmete demiş ki:

— Ah, Haşmet! Bana öyle bir hizmet olsa ki hiç işi bulunmasa, biraz rahat etsem!

— Efendim, buyurduğunuz gibi bir hizmet var, ama bilmem rağbet buyurulur mu?

— Nasıl hizmetmiş o?

— Efendimizin imamlığı hizmeti!

MUSTAFA İZZET EFENDİ NİN KUR'ANI

Hattat Mustafa İzzet Efendinin mübalâgacılığı pek meşhurmuş, Bir gün, bir mecliste demiş ki:

— Dün gece oturdum, sabah kadar bir Kur'anı-kerim yazdım!.

Muhatabı da şöyle bir mübalâğa yapmış:

— Geçen ramazanda bir akşam Boğaziçinde oturan bir ahbaba iftara gidiyordum. Bir fırtına çıktı. Dalgalar kayığı alıp sahildeki minarelerin şerefelerine kadar çıkardılar. Böyle bocalarken toplar atıldı ve sigaramı kandillerden yakarak orucumu bozdum.

İzzet Efendi kendini tutamayıp bağırmış:

— Yalan!

Muhatabı da onu şöyle ilzam etmiş:

— Eğer yalansa dün akşam yazdığın Kur'anıkerim beni çarpsın!

AKIL VERGİSİ

Prusya Kıralı Büyük Fredrikin yakınlarından biri, bir gün hükümdara «herkesden akıl ve iz'an derecesine göre vergi alınmasını teklif etmiş. Mucib sebebi şu: Dünyada hiç kimse kendini ahmak göstermek istemez. En budalalar bile, zekâ ve iz'an iddiasındadır. Vergi toplanışında böyle bir usul kullanılırsa Prusyalılar vergi vermekte birbirleriyle yarışacaktır!

Fredrik:

— Bu ihtarınıza memnun oldum, demiş. Mükâfat olarak sizi her vergiden affettim!

Deli Petro halkın eğlendiği bir toplantıda.

Tarih boyunca Türk-Moskof Düşmanlı

Üç sayı devam edecek olan bu yazı serisi, Tarih boyunca Türk - Moskof düşmanlığını yeni vesikalarla hülâsa etmektedir.

Yazan: Ali Kemali AKSÜT

Rusyanın İstanbul ve Boğazlara müteallik emelleri her ne vakit bahis mevzuu olsa, bunları muhik göstermek için, bizim deli unvanını verdiğimiz, büyük Petronun siyasî vasiyetnâmesi ileri sürülür. Bu vasiyetnâme hakikaten mevcut mudur? Son zamanlar tarihçileri, ekseriyet itibariyle, bu vasiyetnâmeyi itibara şayan bir vesika olarak kabul etmiyorlar.

Filhakika, Moskofların İstanbula müteallik ihtirasları Üçüncü İvan zamanından başlar. İlk karısının ölmesiyle dul kalan İvan kendisine münasip bir zevce ararken Kremlin sarayının mâceraperest, güyâ diplomat, fakat san'atkâr ve herhalde ince ve hilekâr bir adamı, Volpe, İvanın karşısına çıktı. İcabı halinde katolik olduğunu söylemekten de vicdan azabı duymayan Volpe, kendini Ortodoks mezhebinde tanıttı. İşte İvan, son Bizans imparatorunun yeğeni olup Romada yaşamakta bulunan ve güzelliğiyle faziletleri Moskovaya kadar yayılan Zoé Paléologue ile evlenmesine delâlet etmesini bu adamdan istedi.

Zoé, İstanbulun fethindenberi Romada, Papanın nezareti altında yaşıyor, fakat bir koca bulamıyordu. Çarın teklifini memnuniyetle kabul etti. Vatikan, Moskova hakkında bir şey bilmemekle beraber, fakir Rum (yetime) sinin, Katolik propagandası için, o uzak memlekette faydalı bir âlet olabileceğini ümit ediyordu. İvanın Katolik bir kadınla evlenmesi Rusyada meserretle karşılandı. Çünkü Çarigrat (İstanbul) ümitler veren bir takım h
ralar uyandırmakta idi:
légologue ailesine mensup
kadının çarla evlenmesi,
zansın başka bir iklim iç
ve Moskova adı altında
şamasıydı.

Boyarlar, bu evlenme
bal şerbetleri dağıtarak
it ve prensese nakdî hed
ler takdim ettiler; (vakt
bütün Ortodoks kardeş
gölgesi altında barındıran
paratorluk ağacının filizi
lan bu güzel kadını Çara
lahın gönderdiğini, Mosk
nın bir ikinci Bizans olac
nı ve mübarek Bizans im
ratorlarına mahsus hak
iktisab edeceğini söylü
lardı.

Filvâki İvan, Rusların
dikleri gibi Marie ile e
nince (1472) Paléologu
rın vârisi olduğunu iddia

onlara mahsus iki başlı
lı -Rusyanın Senjorü
iyle birlikte- armasına
Bu suretle Şarlken'e
anın o derece kuvvet
etmesi iyi bir şey de-
...) dedirtecek kadar
tlenen İvan, Bizans ta-
nâlik olmak hülyasını
evlât ve ahlâfına dev-
ş ve bu hülya, Osmanlı
ratorluğu musibetten
ete düştükçe, bir kar
gibi büyüyüp gitmişti.
unla beraber, Büyük
dahi, Osmanlı devle-
irdüziye harpler açmak
muharebelerin birin-
azer Denizi kıyılarında
Derbent ve Bakü şehir-
zaptetmek suretiyle
s mülküne sahip olmak
ğini fiilen haleflerine
rmiştir. (1722) Bu veç-
Rus zadegânı, Üçüncü
zamanından itibaren,
hükûmetinin haricî po-
sının İstanbulun fethi
sına doğru yürütmeyi
edinmişlerdir.
bu hayâl, gitgide kuv-
nerek, hep futuhat pe-
koşan Deli Petroya ka
elmiş ve bütün vüs'atile
ına sığmaz Çarın başlı-
işüncesini teşkil etmiş-
emsâbat kıyılariyle sı-
enizlerin hayâli okşayan
ı, iki asırdan fazla bir
n danberi münevver
enin sık sık rüyalarına
şti; (Yeni Roma) yı kur
ve Allahın mübeşşiri o-
Rus kavminin mânevî
etlerinin ithaliyle (kurt
ış Avrupa) ya yeni bir
k vermek vazifei mu-
esesini tahakkuk ettir-
memur olduklarına i-
n yarı tarihî, yarı tasav
Rus Pansilavistlerinden
kkep bütün bir mekte-
sabit fikr) i haline gel-
. Bu serî hülya, bir çok
rli muharrirler ve bil-
Dostoyevski tarafın-
terennüm olundu. Hattâ
lavizmin Rus hasımları,
esleğin mesihliğine kar-
evzi almakla beraber,
eryalist genişleme fikri-
muvafakat etmişlerdir.

Birinci Katerina (1684 - 1727)

Fakat Rusyanın bir taraftan Boğazlara ve Balkanlara, öte yandan Orta Asyaya ve Basra Körfezine doğru ilerlemesi, bunlar indinde, açık denizlere doğru ticarî mahreçlerden mahrum olan Rusyanın ekonomik bir takım ihtiyaçların zarureti altında bulunmasiyle görülmekte idi.

Binaenaleyh büyük lâkabını alan Üçüncü İvandan sonra gelen bütün hükûmetler bu prensipleri tahakkuk ettirmeğe çalışmışlar ve efkârı umumiyenin sahabetine mazhar olmuşlardır.

1917 de Rus ihtilâli patlayıp da prens Lwow hükûmeti iktidara gelince, ilk yaptığı işlerden biri Rusyanın dış politikasının değişmemiş olduğunu ve devam etmekte bulunan muharebede gözetilen gayelerin aynen bâki kaldığını ilân etmek olmuştur.

Yeni Dışişleri nazırı Miliovkoff ki, Liberal Partisinin şefi ve yakın doğuda güdülen Emperyalist politikamn en hararetli taraftarı idi, Rusların İstanbul ve Boğazlara müteallik iddialarını -bir kere daha- beyan etmekten geri durmamıştır.

Ayni yılın kasım ayında Bolşevikler iktidar mevkiine geldiler. O vakit gerek Türkiyede, gerek İngilterede, Rusyanın dış politikasının bütün istikametini değiştireceği kuvvetle ümit olundu. Filhakika Lenin düşen idarenin takib ettiği Emperyalist gayelerden vazgeçtiğini resmen beyan ve bu hususta eski idarece aktedilmiş olan bütün gizli muahedeleri ve bilhassa Osmanlı İmparatorluğunun taksimine ait bulunanları neşir ne ilân etti. Şu kadar ki ahval ve hadisât bu bâtıl hayalleri yok etmek hususunda gecikmiye cekti, zira hiç bir rejim değişikliğinin ve hiç bir siyasî ihtilâlin coğrafî vaziyeti ve milletlerin, iktisadî ve ahlâkî âmiller tesiri altında,

kökleşmiş olan temayüllerini değiştiremiyeceği keyfiyeti yeni bir devir ile sabit oluyordu:

Dünyada görülen ihtilâllerin en büyüğü olan ve o geniş çarlar imparatorluğunun teşkilâtından hiç bir iz bırakmıyan Rus inkılâbı, Büyük İvan ve halefleri zamanınadn beri dış politikada takip edilmekte olan maksat ve hedefleri kendine gaye edinmekte gecikmemiştir.

★

Balkan yarımadasında cereyan etmekte olan çok mühim siyasî hâdiselerden sonra, tahakkuku Türkiyeyi müstakil bir devlet olarak ortadan kaldırmaktan ibaret bir netice verecek olan bu siyaseti -velev sür'atli olsun- merhale merhale gözden geçirmek çok faydalıdır. Bu siyaset, taşıdığı takip fikriyle ve vahşî muannitliğiyle hakikaten korkunçtur.

1689 dan 1917 ye kadar ya ni Büyük Petronun idaresi başladığı tarihten Çarlar imparatorluğunun ortadan kalktığı zamana kadar Osmanlı Devleti, Rusyaya karşı tam on iki kere muharebeye girmeye mecbur olmuştur ki aşağı yukarı her on dokuz senede bir harp demektir. Osmanlı Devleti, bu hesabedilmiş, etrafiyle düşünülmüş genişleme politikasına karşı, ne kendini tehdit eden tehlikeye açık, ve fiilî surette vukufunu gösterebildi, ne düşmanının inadına muadil musırrâne bir mukavemet iradesi. Osmanlı imparatorluğu politikasından Rusyaya karşı can sıkıcı bir çok mütmiş hatâların sâdır olduğu görülüyordu.

Büyük Petronun dış politikası, Moskova Çarlığının sahilleri üzerinde en ileri bir Osmanlı karakolu olan Azorr kalesinin zaptiyle (1696) başlar. Bu, yeni doğan Çarlık imparatorluğunun büyük projeleriyle, istikametleri itibariyle, tahakkukunu tâyin eden ilk adımdır. Filhakika, o zamandan itibaren, mutedil ve sıcak denizlere doğru iniş, yavaş bir seyir takip etmekle beraber, aslâ durmamıştır.

1697 tarihinde, Avrupa milletleriyle dostâne münasebetler tesisi için gönderdiği bir heyete Büyük Petro da katılmıştı; fakat bu hususta daha ziyade güttüğü maksat Osmanlı imparatorluğunun Avrupadaki mevcudiyetine ne suretle hitam verileceğini, Avrupa milletleriyle konuşup kararlaştırmaktı. Buna yeni bir Haçlılar seferi demek ne kadar doğrudur ve şükürler olsun ki bu korkunç düşünce tâ esasından yıkılmıştır. Büyük Petro maksadına nail olamayınca Osmanlı Devleti ile uğraşmaktan vazgeçti ve ihtiraslarını kendisine Baltık denizi yolunu kapayan İsveçe çevirdi. İsveçte muharebeye girişti: Dokuz yıl süren bu dehşetli muharebede Rusya, hasmının -İsveç kıralı Demirbaş Şarl'ın- mütevali darbelerini yedi, defaatla mahvolmak tehlikesine düştü ise de maatteessüf- atlattı.

İsveç ile Rusya arasında vukua gelen bu muharebeler esnasında Bâbıâli öyle bir vaziyet takınmıştır ki tarihte dalâletin ve anlaşılmamazlığın eşi bulunmayan bir örneğidir ve öyle kalacaktır. Osmanlı Devleti 1700 senesinden 1709 yılına kadar süren devrede vâki olan savaşlarda İsveç hükümeti ile anlaşarak Rusyayı pek kolay bir surette tedip ve mağlûp edebilir; Büyük Petronun teşebbüsünü -uzun bir zaman için- akim bırakabilirdi. Bu sayede Avrupanın tarihi muhakkak ki değişecek, Osmanlı Devletinin kaderi büsbütün başka bir mecraya girecekti. Fakat, (Divanı Hümayûn) bunu yapacağına, İsveç ordularının ezilmesini, hiç ses çıkarmaksızın, uzaktan seyr ile hadisatı kendi cereyanına terk etmiş halin Osmanlı Devleti bir felâket ve fecaat al olduğunu düşünememi

İki sene sonra, (1771) manlı ordusu tarafı (Prut) kenarında daha yük ve daha ziyade tam bul etmez bir hatâ irtik dilmiştir.

1710 senesinde İsveçe şı kazandığı zaferle s olduğu halde, Büyük politikasının esasını teş den fikirlere rücu ile, manlı devletine harp ilâ ti. Buna başlamadan Rus müstebiti, Moldavy Eflâk koskodarlariyle bir anlaşma yaptıktan s Osmanlı ülkesinde o Slavların yardımını sa ve 1771 senesi ilkbaha tecavüze geçti.

Vukua gelen muhareb sa sürdü, fakat Ruslar uğursuz ve felâketli Kırk binden fazla olan v zat Petronun kumandas tında bulunan Moskof c ları Baltacı Mehmet Paş rafından muhasara e Moskoflar kuvvei mane lerini tamamiyle kaybet lerdi. Çarla maiyeti bütü tün ezilmişlerdi. Bir tek lâs çaresi görüyorlardı: yıtsız şartsız teslim.

Petronun, milletini ba lıktan kurtarmak için h dığı hayret verici gayr istikbâle ait çok aziz hü ları, her şey bu müthiş i zam karşısında yıkılı muzmail olmak üzere Bu ümitsiz durum içi herşeye müheyya güzel kadının karar vermektek tidat ve zekâsı ile şerefsi sefih bir devlet adamının çici hevesi Moskovayı tardı: Çarın karısı Kate bizzat (veziri âzam) ın ç rına gitti ve galiple müz reye girişebilmek için o rada acele acele tedarik lebilen bütün altınları, b mücevherleri ve ordunun tün hazinesini beraber g dü.

(Devamı

Bir Ermeni tarihçisinin ifşaatı :

Ermeni Komitacıları Kürtleri Nasıl İmha Etmişlerdi?..

Bu sahifelerde okuyacağınız yazılar, Ermeni tarihçisi Dr. Astarciyanın Arapça olarak neşrettiği (Ermeni Milletinin Tarihi) adlı eserinden aynen tercüme edilmiştir. Muharrir, Kürtlerin hangi maksatlarla imha edildiklerini anlatmaktadır .

— 2 —

TÜRKLER, on beşinci asırda Ermenistana girmişler, İranlılar ve Mısırlılarla harbederek Ermenistanın mühim kısımlarını zaptetmişlerdir. Fatih Sultan Mehmed, Ermeni milletinin zekâ ve maharetini takdir ederek 250 bin Ermeniyi İstanbula getirtmiş ve onlara kıymet vermiştir. Böylece İstanbul Ermenilerinin siyasî ve iktisadî merkezleri oldu. İstanbulun Balyan, Düzyan, Dadyan ve Bezciyan gibi Ermeni aileleri İmparatorluğa kıymetli elemanlar yetiştirmişler, devletin büyük makamlarını işgal eylemişlerdi. İkinci Abdülhamit zamanında Hariciye Nazırı olan Noradunkiyan Efendi bunlardan biridir. Prens Artin Kazazyan da Sultan Mahmudun çok taktir ettiği devlet ricalinden idi.

Mahalli kıyafeti ile bir Kürt çocuğu. (Bu sayfalarda okuyacağınız yazılarda bizzat Ermeni tarihçisinin de itiraf ettiği üzere, Ermeni komitacıları, böyle sayısız masumlara kıymışlardır.)

Meşhur Ermeni komitacılarından Antranik.

Fatih Sulnan Mehmet, Ermenileri memnun etmek için Bursadaki papas Yuakimi İstanbula getirterek onu Ermenilere Patrik yapmıştır. (Sahife: 266)

Ermeniler, Rusyanın geniş leyip kuvvetleneceğini daha 1659 da anlamışlar, onunla dostluk kurmak için Çar Aleksi'ye altın kakmalı bir taht hediye etmişlerdir. Bu taht Romanofların Bolşevikler tarafından imhasına kadar taç giyme merasimlerinde kullanılmıştır. Büyük Petro ve Katerina devrinde yüz binlerce Ermeni sanat erbabı Rusyaya gitmişlerdir. Bu Rus ve Ermeni samimiyeti

neticesi olarak Çarlar, Kafkasyayı zaptetmek politikasını takip ettiler. Önce Karabağı aldılar. Sonra Azerbaycanı işgal için 1826 da İrana karşı harp ilân ettiler.

Bu harpte Ermeni komitesi Madatyan, onbin Ermeni gönüllüsü ile Rus ordusuna hizmet etmiştir. Elinde haç olduğu halde bu gönüllülere katılan Papas Nerses Aşdaraki, Ermenileri hiristiyanlık aşkına çarpışmağa davet etmişti. Böylece İranlılar Kafkasyadan çıkarılmış, Azerbaycanın yarısı Ruslar tarafından işgal olunmuştur.

Artık Ruslar, Türklerle karşı karşıya gelmişlerdi. Ermenistanın kurtarılmasına girişilecekti. Çar Nikolanın emriyle Rus ve Ermeni askerleri 1828 senesinde bir baskınla Kars ve Bayezidi aldıktan sonra Ermenistanın merkezi olan Erzurum önünde elli bin mevcutlu Osmanlı ordusunu mahvetmiş, Erzurum ve Bayburdu işgâl eylemiştir.

Ermeniler Rusları, Ermenistanın diğer vilâyetlerini de işgâl etmeğe teşvik eylemişlerse de Sultan Mahmud sulh istediğinden müzakereler başlamış, Edirne muahedesi imzalanmıştır. Fakat ne yazık ki Ruslar, Avrupa topraklarında tatmin edildiklerinden Ermenistanı tekrar Türklere bırakıp çekilmişlerdir. Bu yüzden Türklere karşı çarpışmış 90 bin Ermeni, Rus işgal kuvvetleriyle birlikte Bayburt, Bayezit ve Karsı terkedip Kafkasyaya gitmeğe mecbur olmuşlardı. (Sahife: 267)

Genç Sultan Abdülmecit tahta çıkınca Gülhane hattı hümayununu okuttu. Bununla Padişah ekalliyetlere hürriyet ve müsavaat bahşetti.

Ermeni komitacılarının huzur vermedikleri Kürt ağalarından biri

Ermeni cemaati için de hu
si bir kanun kabul edi
Bu kanun gereğince Erme
ler, 220 meb'ustan müre
keb bir meclis kurmak,
meclisten bir icra heyeti
karmak, adliye, maarif
evkaf işlerini idare ede
olan bu heyeti, meb'us
meclisine karşı mesul t
mak hakkını kazanmışlar

Patrik hem meb'uslar n
lisinin hem icra heyeti
reisi idi. Patrikhane ruhâ
sihasî, maliye ve ikamet
seyahat şubelerine ayrıl
Ermeni teşkilât kanunu
verilen bu kanun, devle
diğer kanunları kuvvet
hükmünde idi. Bu, devlet
çinde devlet kurmaktı. F
kat kendi rızasıyla Sult
Abdülmecit bu kanunu 18
de tasdik etti. Onu istih
eden Sultan Abdülâziz
ayni kanunu meriyette b
raktı. (Sahife 267)

1862 senesinde (yânî Sı
tan Abdülmecidin Ermeni
re devlet içinde devlet ku
mak hakkını bahşettiği sen
Zeytun Ermenileri, civ
müslüman köylerine baskı
larla başlıyan isyan çıkar
lar. Yapılan tevassutlar n
tice vermeyince Aziz Pa
kumandasında bir ordu â
leri tedibe memur edil
Fakat gizlice Avrupad
külliyatlı silâh ve mühimm
toplamış olan Zeytun Erm
nileri, iyi bildikleri dağlı
mıntıkalarında, kışın şidd
tinden de faydalanarak Tü
ordusunu mağlup ve iml
ettiler. Aziz Paşa azledil
Devlet, ikinci bir ordu hazı
larken Zeytun Ermenileri
Patrikhane Fransız İmpar
toru Üçüncü Napolyona b
heyet göndererek tevassut
nu dilediler. İmparatorun
raya girmesile devlet, Zey
harekâtından vazgeçti. Ze
tun Ermenileri de bund
sonra yarı müstakil bir hay
ta kavustular. (Sahife: 271)

İkinci Sultan Abdülh
mit tahta çıkınca, içleri
de tanınmış Ermeni devlet
damı Kirkor Odyanın da b
lunduğu bir Osmanlı heye
Avrupa kanunlarını tetkik e

Karakin Pastırmacıyan.

ve birinci meşrutiyet ida-
si kuruldu.

Memleketin bir terakki
mlesi yapacağı anlaşılınca
ıs Çarı İkinci Aleksandr, de-
lerinin (İstanbula kim hük-
ederse dünyaya o hakim o-
r) tavsiyesine uyarak 1877
Türklere harp ilân etti.

Ruslar, Kafkas cephesindeki
manlı Kumandanı Muhtar
şanın karşısına Ermeni Ge-
rali Loris Melekyan'ı çıkar-
tar. Ermeni gönüllüleri Ar-
han ve Beyazidi zaptettiler.
meni Prens Oadyanın yazlık
zaryan da Karsı işgâl etti.
arekât böylece devam eder-
n Türkler sulh istediler.
81 tarihinde Ayastafanosta,,
meni Prens Dadyanın yazlık
şkünde muahede imzalandı.
Ruslar, Avrupada Roman -
, Sırbıstan ve Karadağın is-
klâllerini kabul ettirdiler a-
a Ermenistanı kurmak işini
ne istikbale bırakıp Kars,
rdahan ve Batumun ilhakiy-
iktifa ettiler.

Halbuki Türkiyedeki Erme-
ler, devlete gaile çıkarmak
in Kürt aşiretlerine karşı
anlı mücadeleler yapmışlar,
irçok köy ve kasabayı basıp
ağma etmişlerdi. Van, Bitlis
e Aleşkerdde birçok katliam-
ır olmuş, Kürd aşiret reisle-
nden Şeyh Celâlittin ve Mir
smailin aşiretlerine mütead -
it baskınlar yapmışlardı. Bu
ebeple bu harp sonunda da
on binlerce Ermeni Rus işgal ordulariyle birlikte Kafkasyaya gitmeğe mecbur olmuşlardır. (Sahife: 275)

★

1878 Türk-Rus muharebesinde Rus kıt'aları Ayastafonosa gelince Ermeni Patriki Nerses Varzabedyan Ayastafanostaki Rus Kumandanı Büyük Dük Nikola Nikolaviçe gitmiş, Ayastafanos muahedesine Ermeniler için 16 ıncı maddeyi koydurmuş ve bunu Padişaha kabul ettirmiştir. Fakat çok geçmeden İngilizler Rusların bu zaferini kıskanmışlar, Berlinde yeni bir muahede hazırlanması için devletlere karar verdirmişlerdir Komiteci Papas Hayrik Harmeyanın başkanlığında bir heyet Berline giderek Ayastafanos muahedesindeki 16 ncı maddeyi Berlin muahedesine 61 inci madde olarak geçirtmişti.

Bu madde daha sonra Büyük devletlerin Türkiye işlerine karışmalarına ve Ermeniler lehinde Padişahları tazyik etmelerine imkân hazırlamıştır.

Berlin konferansından dönen Papas Hayrik Harmeyan, Ermenistanın kurulmamasından müteessir olarak Ermenilere (Ermenistanın istiklâlini devletler değil bizzat kendiniz kuracaksınız.) demiştir. Bu, Ermenileri açıkça isyana teşvik etmek demekti. (Sahife: 279)

★

İşte Türkiye dahilinde Ermenilerin kanlı faaliyetleri bundan sonra başlamıştır. Hayrik Harmeyan ile Mıgırdiç Portakalyan gibi komiteciler Ermeni Darulmualliminde ve kiliselerde dinî tedrisat perdesi altında halkı isyana teşvik ediyorlardı. Komiteciler, Fransada bir matbaa kurdular. Burada basılan ve Ermenileri isyâna hazırlayan kitap ve beyannameler gizlice memlekete gönderiliyor, evlere dağıtılıyordu. Nihayet gizli (Ermeni millî birlik) komitesi kuruldu. Gençlere gizlice askerî talimler yaptırıldı ve bu hazırlıklardan sonra Ermenilerle Kürtler arasında ilk çarpışmalar başladı. Ermeniler bunu Avrupalılara duyurmak için İstanbulun Kumkapı semtinde büyük bir miting yaptılar.

Hükûmet, Erzurum kilisesinde külliyetli miktarda silâh ve mühimmat meydana çıkardı. Bu aramada da polislerle Ermeniler arasında müsademe oldu. (Sahife:286)

★

İhtilâlcılar artık şarkta hudut tanımıyorlardı. Kafkasya Ermenileriyle daimî temas ve muhabere temin olunmuştu. Rusyadan gizlice büyük miktarda silâh ve mühimmat celbedilmiş, kilise bodrumlarında saklanmıştı. Türkiyeye casuslar gönderiliyordu. Bunlar Kürt ve Çerkes kıyafetleriyle Türkiye Ermenistanını köy köy dolaşıyor, kilise ve manastırlarda kalıyor, halkı isyana davet eden nutuklar veriyorlardı.

Nihayet bütün Ermeni kurumlarının istirakiyle, Türkirumlarının iştirakiyle, Türkimenistanı kuracak meşhur Taşnak partisi kuruldu. Bu partiyi kuranların başında tanınmış komitecilerden Kristapor Mikrailyan, Rosdom Zoryan ve Simon Zavaryan vardı. Bunlar sık sık Türkiyeye geliçiyor, Ermeni gençlerine silâh talimleri yaptırıyor, isyan hazırlıklarını tanzim ve idare ediyorlardı. Bütün Ermeni mektep ve kiliselerinde ihtilâl şarkıları söyleniyor, ihtilâl piyesleri gösteriliyordu.

(Devamı var)

Aram Başaruh.

Ihlâmur köşkü havuzunda harem kadınları. (Karl Girardet'in tablosu).

Haremden mektuplar: 4

Gülbahar Sultanın II. Bayezid'e Mektupları

Bugüne kadar hiç bir yerde neşredilmemiş olan, tarihe (Yeni Tarih Dünyası) sahifeleriyle intikal eden bu seri, Osmanlı tarihinin bazı vak'alarını tamamiyle aydınlatmaktadır.

— IV —

Yazan: M. Çağatay ULUÇAY

II. Bayezit, uzun yıllar Amasya Sancak Beyliği yapmış, çocuklarının ekserisi burada doğmuştu. Anası Gülbahar Sultan da oğlunun yanına gelmiş, onunla birlikte tatlı günler geçirmişti. Fatihin ansızın ölümü, Şehzade Bayezit'in sür'atle İstanbula gidişi, anası ve ailesini beraberce götürmesine mâni oldu. Yeni padişahın haremi bir müddet için Amasyada kalmış, sonradan İstanbula getirilmiştir. İşte şimdi yaza cağımız iki mektup, kuvvetli bir ihtimâlle, İkinci Bayezit'in anası Gülbahar Valide Sultan tarafından bu zamanda oğluna gönderilse gerek.

Bir harem kadını.

İlk mektubunda ayrılık acısına dayanamadığını, üzüldüğünü, muhakkak suretle görmek istediğini yazıyor. Bu mektupta Gülbahar Valide Sultan çok içlidir. İfadesi tatlıdır. XV inci yüzyılın temiz dili ve üslûbu vardır:

«Baad ed-dua Sultanım Hazretlerine selâm ve dua edüb iki şah gözlerinden öperim, kabul kılasız. Benim Sultanım nevruz dahi mübarek olsun, hemişe bunun gibi mübarek günler ve şeri saatlere yetişin devletle. Benim devletim göresim geldi sizin göresiniz gelmediyse bizim geldi. Devletlû başiniz çün gelün göreyim. Benim

beyciğezim yakında sefer dahi ederseniz sağlıklarla bâri bir iki gezcük devletlû yüzünüzü görelüm gitmeden. Kırk günden artucak oldu kim, göremedim. Benim sultanım küstahlığımuzu ma'zur dutasız. Benim dahi sizden gayri kimimüz var, siz sağ olun. Bâki devlet-i ebedî, ve saadet-i sermedî.

Kemter Kemine
Valideniz» (1)

Selçuk Sultanınkinde olduğu gibi, Gülbahar Valide Sultanın mektubunda da padişaha tesir yapıldığı görülmektedir, daha sonraki mektuplarda da sultanların devlet işlerine karıştıkları, şahısların vezir veya yüksek mansıplara tâyin edilecekleri leh veya aleyhlerinde söz ler söyledikleri açık surette görülmektedir.

Gülbahar Valide Sultan bu ikinci mektubunda yeni padişahın, emekterlardan Hızır Beyoğluna ve lalası Ayas Paşaya teveccüh ve iltifatlarda bulunmasını yerinde bir hareket telâkki etmekte, buna mukabil Hersekzâde Ahmet Paşanın Veziriâzam yapılmak istenmesine şiddetle itiraz da bulunmaktadır:

«Baad ed-dua benim devletim, ciğer köşem, çok selâm ve dua edüb iki şah gözlerinden öperim. Benim Sultanım, devletlû başınızçün göresimiz geldi, desturcuk verin, varayım, göreyim devletlû yüzünüzü. Yohsa size hatırcığazım kaldı, kendim ararım, hiç gubar gelecek yerde kadem basmadım. Siz dahi bilirsiz kim, ezelî duacınızım ve dahi Allah yarcığınız olsun. Hızır Beyoğluna vezirlik vermişsiz, hem dahi öyle gerekti, sizi sevenleri biz dahi severiz. Sultanım, Ayas lalanız dahi bunda imiş. ol dahi gayet sizin muhibbinüzdür. Hem atandan, dedenden kalmış pirdir, iş görmüş kişidir. Sultanım ol dahi sizin yanınızda yaraşur, sultanım sağ ol sun, hem elin şimdi dilinde bu kim, Hersek oğlun (u) pek çeri istemez, kapıya geldüğü acibdür, yine bir kavga etmezlerse derler, anuçün dahi siz sağ olun, sancaklar çok benim beyciğezim, ne hacet kim, ol itleri söyletesiz.

Duacınız
Valideniz (2)

II. Bayezid'in karısı Hüsnü Şahın mektupları:

II nci Bayezit, Amasya sancak beyi iken, devrinin bilim adamlarını etrafına toplamış, bu sayede görgü ve bilgisini artırmıştı. İran kültür ve edebiyatına âşıktı. Bunun için oğullarına Âlem-

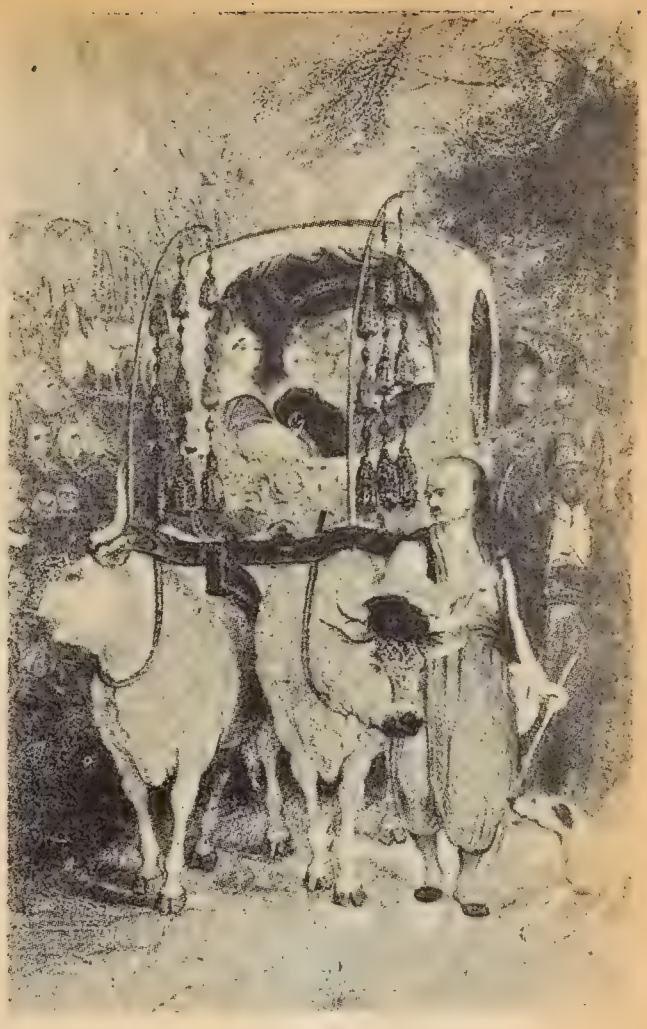

Harem kadınları gezintide.

(1) *Top. Arş. No. E. 10292.*

Yakın tarihte bir harem ziyafeti.

(2) *Top. Arş. No. E. 10288.*

şah, Şehinşah, Selimşah gibi adlar vermişti.

Dostlariyle sık sık edebiyat geceleri tertip eder, şiirler okunur, ıyş-unûş edilirdi. Bilhassa afyona karşı fazla düşkünlüğü vardı. O zamana kadar Amasyada sancak beyliği yapan hiç bir şehzade onun kadar eğlentiler tertip etmemiş, âlemler yaptırmamıştı.

II nci Bayezit padişah olur olmaz, Amasyada sürdüğü zevkusafa âlemlerine veda etti. Münzevi ve sükûti bir hayat sürmeye başladı. Şehzadeliği esnasında işlediği günahların cezasını ödemek için ibadetle günlerini geçirdi. Âlimleri ve sanatkârları korudu, imparatorluğun her yanına adını unutturmıyacak eserler yaptırdı.

Topkapı sarayının kalın duvarları arasına çekilen II. Bayezit, ne babası gibi seferleri idare etmiş, ne de devlet işlerinde aktif rol oynamıştır. Günleri ibadetle, âlimler le konuşmakla, yaptıracağı cami veya medresenin plânını incelemekle geçiyordu. Devlet işlerini vezirlere bırakmıştı. Bazı değersiz vezirler, padişahın bu halinden faydalanarak düzenin bozulmasına sebep olmuşlardı Beylerbeyler ve kapıkulu mensupları bulundukları yerleri soyuyorlardı. Tımarlar, değersiz kimselere tavcih ediliyordu. Bu hal eyalet askerlerinin padişah ve hükümetten soğumasına sebep oldu.

II nci Bayezidin haremi kadınefendiler ve onlardan doğan çocuklarla doluydu. Bir düzineye yakın erkek çocuğu, bir o kadar da kızı olmuştu. Zaman zaman bunları ve torunlarını evlendiriyor, geçimleri için çiftlikler temlik ediyordu. Yıllar geçtikçe, yaşı ilerledikçe, memlekette huzursuzluk artıyordu.

Üç şehzade sancaklarından ayrılmış, taht için koşuya çıkmıştı. Şiiler Anadoluyu kan ve ateşe bulamışlardı. Bilhassa 1511 yılı II. nci Bayezit için bir felâket devresi olmuştu. Oğlu Trabzon sancak beyi Yavuz, babası üzerine ordu çekmiş, Çorlu civarında babasiyle savaşmıştı. Yavuzun bu hareketini affedemiyen padişah, bunun kederi içinde kıvranıyordu. Anadoludan ise Şahkulu tarafından yakılan şehirlerin, ırzlarına tecavüz edilen kadınların feryat ve şikâyetleri geliyor, ihtiyar padişahın ıstırabını bir kat daha artırıyordu.

O sırada oğlu Şehinşah Konya valisi bulunuyordu. Anası Hüsnü Şah kadın, Karamanoğlu ailesindendi. Şah kulunun Sivas civarında Veziri âzam Ali Paşayı yenip öldürdüğü günün gecesi (2 Temmuz 1511) Şehinşah Konyada ölmüştü. Bu kara haberi anası Hüsnü Şah Sultan yeni Sadrazâma şu acıklı satırlarla bildirmişti. Bu kara haber mektubunun altında:

«Min musib ül-mesaib il - hakire valide-i Şehinşah» imzası altında «valide-i Şehinşah» yazılı mühür vardı. Mektub şu hazin cümlelerle başlıyordu: «İ'lam-ı a'lâm-ı ateşnüma ve ifham-ı efham-ı can feda yani ol evler harab eden ve ciğerler kebab edici hadim ül-lezzat ve müferrik ül-cemaat küllü nefsin zayikat ül-mevt min el-melik il-yevm il-vahid il-kahhar padişah-ı cebbar emriyle merkum Said şehid üd dariç ilâ rahmet-i rab-bihil mecid oldu âlemde muradım ve maksudum, bakiye-i ruhum ve sermaye-i fütühum, gözlerim nuru ve (gön) lüm sürüru bu ben musibet reside mağmun ve mahzun fakirenin ümmid-i puştu penahı devletlû padişahın halis ve muhlis bendesi oğlum Şehinşah tâbe serâhu muhibbinizin ruh-i pakî çu bülbül kafes-i hakiden Gülistan-ı Rıdvana ve Gülşen-i Cinana... bu rebiülâhar ayının beşinci gecesi intikal-i ahiret etüb rihlet ve hayatı beyt el-mukarribin he man bir gün mikdarı olub ben cariyesin ve oğlunu ve bunca nüfusu ahzan ve gumum ve musibet-i gumumla mağmum ve mahzun kodu... Padişah-ı âlem penah-i devlet nigâh sağ olsun. Amma ziyade hasre ve firak bu ki, sultan babasının mübarek cemalin görülandan intikâl-i ahiret etmedi ki, murad-ı a'lâ ve maksadaksası idi. Bu cihandan na murad ve küllî ümmidinden yad etti. Pes her demim hey saat ağlamaktan hâlî olmayub halimiz harab ve didemiz pür âb olub çar u nâçar kaadir ve kahhar emrine inkıyaddan ziyade çare ve derman değil elden ne gelür, beher hâl bu fakire-i hakire, zaife-i nemika şikeste cariyesiyüm sultan-ı ruy-ı zemin halife-i rabb il-âlemin müstedam olsun...» (3).

Şehinşah'ın ölüsü, Konyadan Bursaya kalabalık maiyeti tarafından götürüldü ve oraya defnedildi. Yavuz padişah olunca, Şehinşahın adamlarına ulûfe ve dirlik bağladı. Bu işlerde Hüsnü Şah kadın büyük rol oynadı. Oğlu adamlarının kayrılmasını sağladı.. Yavuz Sultan Selim, Hüsnü Şahın arzları üzerine adamlarına tevcihlerde bulundu. Hüsnü Şahın:

Ez'af ül-cevari Hüsnü Şah ıl merkum» imzalı ve sağ yanında «valide-i Şehinşah Sultan» mühürlü «Cenâb-ı izzet maab oğlum hazretleri Kâmibin kâmyab »başlıklı Yavuza gönderdiği mektubta şunlar yazılıdır. Mevlâna Pîr Ahmed Çelebinin ehl-i ilm olduğu oğlu zamanında: «... Yirmi akçe ulûfe tâyin edüb mutasarrıflarından kılub kemal-i riayet ile riayet eder iken bi-takdir-i rabbani yetişüb merkum oğlun fevt olub meyyiti Bursa'ya geldüğü eyyamda sayir hüddam bilece gelüb âsitane-i murad bahşda hallerin arz eyleyicek her birine hallı hâline göre dirlik emrolundu... Merhum karındaşınız kapısında tasarruf ettiği cihetten...» bir yere kayırılması... (4)

---

(3) *Top. Arş. No. E. 3058.*
(4) *Top. Arş. No. E. 5432.*

Saray çengileri (1812 yılında Pariste basılan Castellan'dan)

Eskilerden seçmeler:

ÇENGİLER

Yazan : Refik Ahmed SEVENGİL

Kadın cemiyetlerinde de kadın çengiler oynardı. Bunlar da tıpkı erkek köçekler gibi teşkilâta tâbi esnaftan idiler. Kadınlardan mürekkep çengi kumpanyasına da (kol) tâbir edilirdi. Bir çengi kolu (kolbaşı) dan, muavininden ve oniki oyuncu kadından müteşekkil idi. Bunların haricinde bir de çengilerin dört kişilik bir saz heyeti bulunurdu. Kadınlardan mürekkep olan bu çalgıcıların biri keman, biri çiftenâra, ikisi de daire çalardı. Bunlara (sıracı) denilirdi.

Kolbaşı bu hey'etin ustası, patronu, herşeyi idi. Kolbaşının evi meşhâne addolunur, çengi olmak isteyenler de meslekte vukuf ve ihtisaslarını tezyid etmek arzu eden çengiler burada musikî ve raks taallûm ederlerdi. Kolbaşılarm evleri başlı başına bir âlemdi. Küşade meşrep genç ve güzel kızlarla dolu bir evin, muhitinde nasıl bir dikkat ve alâka ile takip ve tarassut olunacağını tahmin etmek zannederim ki pek güç değildir. Bu itibarla dişine uygun bir yosma bulup felekten şöylece bir gün kapmak isteyen yakışıklı delikanlılar ve cebi dolgun yaşlılar uzaktan, yakından bu evlerin etrafını dolanırlar ve zaman zaman maksatlarına muvaffak ta olurlardı. Zaman zaman diyoruz, çünkü çengilik mesleğine intisab eden, kolbaşının evinde buranın hususî terbiyesile yetişen kadınların erkeklerle pek de alâkaları yoktu. Bunlar daha başka suretlerle hissiyat ve heveslerini tatmin yolunu bulmuş kadınlardı. Bu sebeple aralarında erkeklere iltifat eden az olurdu. Bu noktayı aşağıda biraz daha şerh ve tafsir edeceğiz.

Hususî eğlenceler, düğünler vesaireler tertib eden kimseler kadın meclislerinde çengiler bulundurmak istedikleri zaman keselerine göre bu kolbaşılardan en şöhretlisinin veya bir diğerinin evine gidip kadınla pazarlığa girişirler, ücrette itilâf hâsıl olunca kolbaşı çengi hey'etini alır, düğün evine giderdi. Kolbaşı kadın ile muavini yaşmak ve ayaklarına sarı çizme giyerler, ellerinde birer yelpaze bulundururlardı. Çengiler ince yaşmaklar tutumurlar, allı, morlu, sarılı rengârenk feraceler telebbüs ederlerdi.

Bir çengi kolunun sokaktan geçişi hayli eğlenceli bir manzara teşkil ederdi. Önde kolbaşı ile muavini, bunların arkalarından da devirlerinin zarif ve nazarruba tualetleri addolunan kıyafetlerile çengiler yürürlerdi. Bunları yukarıda mevzuubahs ettiğimiz (Sıracılar) takip ederler, onların arkasından da yardakçılar, hademeler ve kolbaşının hususî hizmetçisi küçük bir çerkez kızı gelirdi.

Sokaklarda iki boylu erkekler durup bunları tebessüm ve iştiha ile seyrederler, çengi kadınlar serbestâne evzâ ile etraflarına bakınıp tebessümler, kaş göz işaretleri ve hattâ harfendazlıklar yaparak, mukabele görerek geçip giderlerdi.

Çengilerin davet edildikleri evde kendilerine bir oda tahsis olunur, bunlar gelir gelmez buraya girerlerdi. Hamam ustaları ve (soyguncu) denilen kadınlar da bunlarla beraber içeriye girerler ve kolbaşının, muavininin ve çengilerin elbiselerini çıkarırlar, tualetlerine yardım ederler, hizmetlerde bulunurlardı Bu odaya girmek çengi kolu efradiyle bu soyguncular dan maada kadınlar için memnu idi. Fakat çengilerin içeride cilvelerle, gülüşmelerle, birbirlerine naz ve edâlar yaparak. seviserk, birbirleri tarafından okşanarak soyunup giyinmleri bir çok genç kadınların tecessüslerini celbeder, vesileler çıkarıp odanın civarından geçerler, fakat iceriye giremezlerdi.

Çengiler hususî odalarında soyunup döküntükten son-

ra, oyun kıyafetiyle umumî eğlence odasına geçerlerdi. Oyun kıyafeti de hayli nazarfirip idi. Genç ve güzel çengiler parıl parıl uzun saçlarını arkalarına salıverirler, beyaz göğüslerini yarı yarıya açarlar, üstlerine tül gömlek, pullu kadifeden camadanlı yelek, tennure biçimi sırma saçaklı canfes eteklik, ayaklarına yumuşak oyun terliği giyerlerdi. Tül gömlek beyaz tenlerini şeffaf bir örtü arkasından cazibedar gösterir, camedanlı yelek mevzun vücutların bütün inhina ve hututunu teressüm ettirir, göğüslerini meydana çıkarırdı. İnce ve mevzun bellerini sırma kemer takamk suretiyle tezyin ederlerdi. Tennure biçimi beli dar, etekleri nâmütenahi geniş eteklik, çengi kadınlar salınıp döndükçe, dönüp açılır, nârin ve mevzun ayaklarını meydana çıkarırdı ve çengi kadınlar ikidebir iltizamla eteklerini kaldırırlar, nâzan ve hıramanreftar ederlerdi.

Çengilerin oyun tarzı mütenevvi idi. Bu, muhtelif kollara göre değişirdi. Maamafih az çok müşterek olan esas şöyle idi. Sıracılar kemanı, daireyi, çiftenârayı çalmaya başlarlar ağır ezgi makamında terennümler arasında önde kolbaşı, arkasında muavini, arkada oniki çengi olduğu halde meydanı dört defa devrederlerdi. Bu ilk fasılda raks yoktu.

Müteakıp fasıllara kolbaşı ile muavini iştirak etmezler, meclisin mutena bir mevkiinde kemali azametle oturup uzaktan nezaret ederlerdi. İkinci fasılda çengi kadınlar parmaklarında zil olduğu halde çıkarlar, sıracıların terennümlerine hareketlerini tevfik ederek raksederlerdi. Raks göbek atmalar, topuk tartmalar, omuz titretmeler, kendini geri geri atmalar ve hoplayarak vücudunun etlerini, göğüslerini sallamalarla dolu idi.

Fasılların arasında çengiler istirahat eder, müstesna kıyafetli, tualetli hanımefendiler bunları tatyip ve takdir eyliyerek altın yapıştırırlar, bahşişler verirlerdi.

Üçüncü fasılda meselâ tavşan raksına çengiler erkek biçiminde elbiselerle çıkarlardı. Bu elbiseler tamamen erkek köçeklerin ve bilhassa tavşan oğlanlarının elbiselerine müşabihti .

Dördüncü ve sonuncu fasılda da raks yoktu. Sıracılar sazlarını çalarken çengiler hanendelik ederler, türlü türlü şarkılar ve gazeller okurlar, güzel ve gür sesleriyle dinleyenlerin kalplerini yakarlar, ezerler, bükerler, ağlatırlar, güldürürler, ruhânî bir safâ verirlerdi.

Yine bu fasılda kolbaşı ile muavininin riyasetinde çengiler türlü türlü oyunlar oynarlardı

Bundan evvelki bahiste eski erkek rakkasları tetkik ederken kadîm zihniyetin mübalâtsızlığı eseri olarak erkekler arasında aşk ve alâkanın hayli taammüm etmiş olduğunu söylemiştik. Mesele aynen kadınlar arasında da câri idi. Tıbbın (müteşabihül cins aşklar) diye isim verip teşhis ettiği bu ruhî mâlûliyet eski kadınlar arasında da icrayı hükmetmekte idi. Nice zengin hanımefendiler vardı ki (harem) lerini birbirleriyle muaşaka ederler ve tatmin-i hevesat için sureti mahsusada genç yakışıklı kızlar, kadınlar bulundururlar, hususî ve mahrem hizmetlerini onlara gördürürlerdi. Çengiler umumiyetle itibariyle bu kabil hayata ve hizmete alışmış kadınlardı. Çengilikten kocalıp yetişmiş olan kolbaşı ve muavini de bittabi ayni suretle hevesperverâne bir tarzda yaşarlardı. Bu kabîl kadınlardan bir kısmı kendilerini saklamaya hiç lüzum görmezler ve doğrudan doğruya icrayı faaliyet ederlerdi. Bunların alâmeti farikaları boyunlarına taktıkları boyunbağı idi. Bunlar beyaz tülbenttendi ve kenarları ciğerdildi, köşeleri (ah, ah!) işlemeli idi. Kolbaşı da böyle bir boyunbağı takardı.

Erkek köçeklerin erkekleri arasında nasıl müptelâları varsa, kadın çengilerin de öleçe kadın âşıkları vardı ve bunların ekserisi zengin hanımefendilerdi, bunlar mahbubelerini zaman zaman tatif ve takdirle evlerine dâvet ederlerdi.

192

(İstanbul nasıl eğleniyordu? — Fetihten zamanımıza kadar).

ATATÜRK

15. ölüm yılı hâtırası

Yeni Tarih Dünyasının bu özel sayısı, Ebedî Atatürk için neşredilmiş eserlerin en olgun ve kıymetlilerinden biridir. 200 e yakın resmin 50 tanesi ilk defa neşredilmektedir. Gene ilk defa neşredilen son derece kıymetli 6 sayfalık bir mektubu ve... Bugüne kadar Ata'ya dair hâtıralarını anlatmamış, O'nun yakınları tarihimizi tenvir edecek çok mühim hâdiseleri aydınlatıyorlar. Bu eser, nesilden nesle saklanacak hakikî bir hâtıradır.

İstanbulun Üsküdar tarafından görülen tarihî bir resmi.

Lamartine'in şark mektupları

— IV —

Çeviren :
Hamdi VAROĞLU

Kollarının çok şirin bir duruşu vardı. Bu genç kızların elbiseleri, sarımtırak renkte, kaba saba bir entariden ibaretti. Ayak bileklerine mavi boncuktan halhallar takmışlardı. Yere çömelmişler, çenelerini avuçlarına yahut dizlerine dayamışlar, kımıldamadan oturuyorlar, bize bakıyorlardı. Gözlerin ifadesi, bizim kasabalarımızdaki pazarlarda, köylü kadının ipinden tutup satılığa çıkardığı keçinin veya koyunun bakışlarındaki kadar yumuşak ve melâlli idi. Ara sıra, bir tanesi ötekine bir kaç kelime söylüyordu, gülümsüyorlardı. Bir tanesinin kucağında küçük bir çocuk vardı; kadın ağlıyordu. Çünkü esirci, çocuğu ayrıca bir çocuk esircisine satmak istiyordu.

Bu guruptan biraz ötede, oldukça iyi giyinmiş, görünüşleri sıhhatli ve rahat, sekizle on iki yaş arası, 7 - 8 tane zencî çocuğu vardı. Toprağa çukurlar kazmışlar, küçük çakıl taşlariyle oyun oynuyorlardı. Bu arada, esircilerle tellâllar onların etrafında dolaşıyorlar, kâh birini, kâh ötekini kolundan tutuyorlar, tepeden tırnağa muayene ediyorlar, yokluyorlar, yaşını ve sıhhatini anlamak için dişlerine bakıyorlardı. Sonra çocuk, bir müddet için böyleec ayrıldığı oyununa, yine alelacele avdet ediyordu.

Bunları seyrettikten sonra, bir sürü esirle ve alıcı ile dolu odalar kısmına geçtim. Esirciler, mükellef kürkler giymişler, ellerinde uzun çubuklar, esirler arasında dolaşıyorlardı. Yüzleri endişeli ve düşünceli, kadın ve erkek esirlerle dolu odalarına şöyle gidip göz atanları bile kıskanç bakışlarla kolluyorlardı. Fakat bizi Araba yahut Mısırlıya benzettikleri için, hiç bir odaya girmemize mâni olmak cesaretini gösteremediler. Poğaçacılarla kuru yemişçiler etrafta dolaşıyorlar, esirlere yiyecek satıyorlardı. Bunlardan birine bir hayli kuruş verdim, sepetinde ne kadar yiyecek varsa hepsini zenci çocuklarına dağıttırdım. Kapış kapış yediler.

Orada, 18 - 20 yaşlarında zavallı bir zenci kadın gördüm. Göze çarpacak derecede güzeldi. Fakat bu güzel yüzünde haşin ve melâlli bir

ifade vardı. Çok aşağı fiyatla satışa çıkarılmış, paçavralar içinde 10 - 12 tane daha başka zenci kadınıyle beraber, galeride bir peykeye oturmuştu. Yüzü açıktı. Zengin şekilde giyinmişti. Kucağında, keza çok mükemmel giydirilmiş 3 - 4 yaşlarında bir oğlan çocuk vardı. Melez olan bu çocuğun yüz çizgilerinin asaleti, dudaklarının güzelliği, gözlerinin içinde okunan zekâ ve gurur ifadesi her türlü tasavvurun fevkında idi. Bu çocukla biraz oynadım, civardaki bir dükkân dan kurabiye ve şeker aldım, ona verdim. Fakat annesi, verdiğim bu yiyecekleri çocuğun elinden çekip aldı, öfke ile yere attı. Başı eğikti, ağlıyordu. Oğlundan ayrı olarak satılacağı korkusuyla ağlıyor zannettim. Bu biçare hali bana dokundu. Lütufkâr rehberim mösyö Morlach'dan, bu zenci kadınını, oğlu ile beraber benim hesabım asatın almasını rica ettim. Ana oğulu alıp götürecek, bu güzel çocuğu annesinden ayırmadan büyütecektim. Mösyö Morlach'ın tanıdığı bir tellâla başvurduk; o da güzel cariyenin ve çocuğunun sahibi olan adamla pazarlığa girişti. Adam önce, cariyeyi hakikaten satacakmış gibi yaptı, kadıncağız da bunun üzerine daha fazla ağlamaya başladı. Çocuk, annesinin boynuna sarıldı, o da ağlamaya başladı. Meğer esircinin giriştiği pazarlık yapmacıkmış. İstediği fiatı derhal verdiğimizi görünce Mösyö Morlach'ı bir kenara çekti, işin iç yüzünü anlattı. Zenci kadın, zengin bir Türkün cariyesiymiş, çocuk ta onun oğlu imiş. Kadını, haremde fazla gururlu, fazla serkeş davrandığı için, efendisi onu ıslah etmek, gururunu kırmak maksadile, başından atmak istiyor gibi satılığa çıkarmış, öte yandan da, satılmamasını gizlice emretmişmiş. Buna benzer cezalara sık sık tesadüf edilir. Bir Türk, hoşnut kalmadımıydı, ilk baş vuracağı tehdit, pazara gönderip sattırma tehdididir. Geçtik.

Bir sürü odaların önünden geçtik. Her odada 4 - 5 kadın vardı, hemen hemen hepsi kara renkli ve çirkindi, fakat sıhhatli görünüyorlardı. Çoğu, içinde bulundukları vaziyeti kayıtsızlıkla karşılıyor, hattâ müşterilere hoş görünmeğe uğraşıyordu. Konuşuyorlar, gülüşüyorlar, kendilerini satın almak üzere pazarlığa girişen müşterilerin yüzlerini tenkit ediyorlardı. Bir ikisi ağlıyor, odanın dip tarafına gizleniyor, ancak zor karşısında kaldığı takdirde, gelip müşteri karşısına çıkıyor, sedire oturuyordu. Bu kadınlardan bir çoğunun mendile bağlı küçük çıkınını alıp, yüzünü beyaz başörtüsü ile örttükten sonra, satıldığı müşteri ile birlikte pür neş'e çıkıp gittiğini gördük.

Dini bütün müslümanların merhametini gösteren öyle 2 3 sahneye şahit olduk ki, hıristiyanlar ne kadar gıpta etseler azdır. Bazı Türkler, ihtiyarlıkları ve sakatlıkları yüzünden efendilerinin evden attıkları yaşlı cariyeleri satın alıp götürdüler. Bu biçare kadınlar, bu adamların ne işlerine yarar diye sorduk. Tellâl bize (Allah rızası için) diye cevap verdi. Mösyö Morlach, bir çok müslümanların, esir pazarından, bu şekilde sakat köleler ve cariyeler satın alıp, merhameten evlerinde beslediklerini söyledi. Allah korkusu, insanların içinden hiç bir zaman tamamiyle çıkmıyor.

Ziyaret ettiğimiz son odalar yarı kapalıydı, bu odalara girebilmek için bir müddet çekiştik .Her odada, bir kadının nezareti altında, bir tek esire vardı. Bunlar, memleketlerinden henüz gelmiş, genç ve güzel çerkes kızlariydi. Beyazlar giymişlerdi, göze çarpacak kadar şuh ve zariftiler. Güzel yüzlerinde ne keder, ne hayret ifadesi vardı. Sadece hor gören bir kayıtsızlık edâsı taşıyorlardı. Saraylarda Rum kadınları bulunmayalıberi Gürcistandan ve Çerkezistandan gelen bu güzel, beyaz esireler, son derece nadirleşmişlerdir. Rusya da kadın ticaretini yasak etmiştir. Halbuki Gürcü aileleri, kızları elan bu yüz kızartıcı alış veriş için büyütmektedirler. Kaçak simsarlar, ara sıra, yüklüce esirler getirmeye muvaffak oluyorlar. Bu güzel kızlar, on iki bin, yirmi bin kuruşa kadar satılıyor. Frank sız parasiyle bu, üç bin, beş bin frank eder. Buna mukabil, alelâde güzellikte zenci esirler ancak beş altı yüz franka, daha güzelleri ise bin, bin iki yüz franka satılır.

Bu Çerkes kızlarından biri, kusursuz güzeldi. Yüz çizgileri narin ve hassas, bakışı tatlı ve düşünceli, cildi harikulâde beyaz ve duru idi. Fakat bu memleket kadınlarının yüzlerinde ,Arap kadınlarının yüzlerindeki cazibeden eser yoktur. Bunların yüzlerinde şimal seziliyor.

Çerkes kızı, bizim gözlerimizin önünde, İstanbullu bir genç paşaya takıldı. Şark şehirlerinde her gün, her saat tekerrür eden bu sahneden, yüreğimiz üzgün, gözlerimiz yaşlı ayrıldık. İstanbul çarşısına döndük.

İşte hiç değişmeyen kanunlar böyledir. Asırlık barbarlıkları kökleştirir, bütün cürümlere bir eskilik hakkı, bir meşrûluk verir. Mâzinin mutaassıpları, istikbâlin mutaassıpları kadar suçlu ve beşeriyet için zararlıdırlar. Birinciler, âdem oğlunu kendi cehaletlerine ve hâtıralarına kurban ederler; ötekiler, ümitlerine ve aceleciliklerine.

Eğer insanlar, babalarının yaptıklarını yapsalar, onların inandıklarına inansalardı, tekmil beşeriyet fetişizm ve esaret içine gömülür kalırdı. Akıl, beşeriyetin güneşidir.

Son devrin en büyük Mevlid üstadı Hâfız Kemâl'in ve değerli bestekârımız Hâfız Sâdeddin Kaynak'ın uzun zaman zâkirliğinde bulundukları, Haseki'de, Eşrefiyye'den: «Geyci Hâtun» yahut «Taş Tekneler Tekkesi» nin son şeyhi merhum Mehmed Kemâleddin Efendi'nin hilâfet alarak tâç giydiği (Şeyhliğe izin aldığı) ilk senelerde çekilmiş bir resmi.

Tarikatlerin tarihine toplu bir bakış : 4

Eşrefoğlunun eserleri ve şahsiyeti

Yazan :
Cemaleddin Server
REVNAKOĞLU

Eşref Rumî'nin en meşhur ahlâk ve akâid kitâbı olan: «Müzekkin-Nufûs» un bazı yerlerini, bugünkü dile çevirerek seçme parçalar vermekte devam ediyoruz:

Az Yemenin Fâideleri :

Ey aziz kardeş; şunu da şöyle bil kim; yemeği az yemek, gönlü sâf eyler, iç üzüntülerini, ruhun karanlıklarını gönülden giderir. Zihin tertemiz ve kuvvetli olur. Gönül gözü açılır; görügen olur. Az yiyen kişilerin yüzü nurlu olur. Gönlü yumuşak olur. Gönlü yumuşak olanların eli açık, sehâsı çok olur. Ve dâhi bu az yiyen kişilerin, ibâdet ve tâatlerin, lezzeti olur. Zikrul - lâh'dan (Allahı zikirden), tesbîh'den, nemazdan, oruçtan, her çeşit Rabbanî işlerden ve hazlardan sefası olur. Ve her batıldan titsinmiş ,(tiksinmiş) olur. Nefsini, öz dileğine ve irâdetine uydurur. Nefsinin ayartmasına, şeytanın azdırmasına uymaz. Az yiyen kişiler, tevazu ehli olur. Varlığına güvenmez. Her şeyi geçici bilir. Kendinde başkalarından bir çeşid fark, üstünlük ve yükseklik görmez. Gice, gündüz Allah'ı zâkir olur, ni'metlerine şâkir olur. Gaflet, anden götürülür. Kibir, kin, buhul (eli sıkı olmak-cimrilik), hased, fesâd, nifak ve hıyanet, anden bir ugurdan gider. Az yiyen kişilerin, dâim dilinde hayr olur.. Gözünde ibret ve gönlünde hikmet olur. Az yiyen, kendisinin aczini ve noksanlığını bilir. Ölümünü, âhıretini unutmaz. Günahlarından dönüp kendine gelir. (pişman olur) Açlık bilen kişiler, ârif-i-billâh olur, (kendini ve Allahını tanır.) Nefsânî gıdasındankesile kesile varır; ruhânî gıdaya yetişir. Ve Allah'a yakın olur...

Az Söylemenin Faidesi; çok söylemenin ziyanı

Çok söylemek. kişiyi çok ziyana uğratır. Öyle gerektir ki, Müslüman olan kişi, dilini nereye gerekse, salma kapup koyuvermeye... Kendûyi saklaya; dilini zabt ede... Tâ kim ou dilin âfetlerinden emin ola. Hazreti Ebu Bekir, ağzına taş bırakırdı... Buyururdu: «Beni varta'lara uğratan budur...»

Azîz kardeş; bu dil, kötü kullanılırsa kişide ne dîn kor, ne amel... Hepsini bozar. Eğer saklayamazsa küfür de söyler. Allah korusun; kişiyi dünyadan imansız giderir. Dini âhıreti, hep harab olur... Başlar kestiren, kanlar döktüren bu dildir; bu dil... Selâmet, dili tutmakda, söylenecek sözü bilmektedir.

Pes Fahr-i-âlem buyurdu: «kim ki tındı; anın başı selâmet dürür.» Yine ol iki cihânın Serveri, buyurdu kim; «İki cihanda necât, dilin üzerine mâlik olmak ve günah içün çok ağlamaktır.. Bir kimsenin iymânı doğru olmaz; tâ dili doğru olmayınca...»

Pes seni Hakk'dan ırağ eden (dili) tut... İmdi bil gil ve agâh ol gil bu bir ilhâm-ı Rabbâni'dir. Bu sözleri fehm etmeğe ve buna rağbet edüp tâlib olmağa bir hüner ehli, gerçek tâlip gerekdir. Yohsa her

hayvan, tabiati, nefsi emmâresini, otluklarda, sularda güder. Ola, bu sözlerden ne anlaşun! Ve ne zevk etsun! Pes şeker yemeğe tûtî gerek. Yohsa karga, şekeri ne bilsün! Vakta kim kargaya şeker veresün; bakmaz cîfe ister kim burnun batıra; yiye... Dahî çıka bir ağaç başında otura; burnun sile ve kanadı yükün düze. İki yanına baka; kendûyi şahin sana... Ucub le, azametle (kurula kurula, böbürlene böbürlene) otura... Varlığınla kururlana... Benliğine benlik kata...

Eşrefzâde sevgisini, kendisinden asırlarca sonra gelen mutavassıf şâirlerin divanlarında da görüyoruz. Mûrad molla şeyhi Mehmed Murâd efendi, bunlardan biri olarak gösterilebilir.

«Der medh-i Hazret-i Sultân-ül-Arifîn Eşref zâde Rûmî; -Kuddise Sirrehu- (Sırrı Mukaddes olsun!) başlığı altında; «Pîr-i Sânî Hazretleri»ne karşı duduğu ta'zîm ve ihtiramını, şöyle bildiriyor:

Bülbül - i Gülzar - i - cennet
Şeyh-i- Eşref zâde dir.

Sünbül - i Bağ - ı hakıykat
Şeyh-i- Eşref zâde dir.

Sâhib - i lütf - ü - fütuvvet
Şeyh-i- Eşref zâde dir.

Maden - i cûd - semahat
Şeyh-i- Eşref zâde dir.

İns - ü cinn'e mahz - ı ni'met
Şeyh-i- Eşref zâde dir.

Gazi Antep Mâliyesinde, M. Hayri Erdem'e :

Hatırlattığınız büyük sofî - lerden, sırası geldikçe kendi maddelerinde iycap ettiği kadar bahs edilecektir. Lâkin tanınmış batınîlerden «Simavna kadısı'nın oğlu: Şeyh Bedrüddin», t arikatte usul, erkân sahibi bir «pîr», yahut tasavvufla mazbut ve müteber şekillerde ilgili bir zât olmadığından onun zâten karışık olan hayatı hakkında malû - mat vermek, mevzuumuzun dışında olur. Bununla beraber şeyhin hayatını «Mevhûm ve karanlık» sayamayız. Zira halen hayatda bulunan Alman müsteşriklerinden Babinger,

İstanbulda Eşrefiyye koluna mensup dergâhların en meşhur ve eskilerinden biri olan: Hekimbaşı Nûh Efendizâde Sadr-ı âzam Ali Paşa (Hekimoğlu Ali Paşa) Tekkesi'nin son Şeyhi: merhum Hüseyin Müfid Erencan.

Bedrüddinin hayat ve şihsiyeti hakkında bir hayli tetkiklerde bulunmuş, Ahmed Cemâl Köprülü de, 1922 de bunları türkçeye çevrerek, «Dergah» mecmuasının aynı yılın içindeki nüshalarında, tefrika suretile yayınlanmıştır. Diyanet Reisi merhum Şerefüddin efendi Hocamız da, evvelâ «Mihrab» mecmuasında, buna dair tefrika ettiği vâkıfâne yazılarını, sonradan şeyhin adına ve ilmî hüviyyetine âit gayetle etraflı ve kıymetli bir kitab olarak neşretmiştir. Bunların hepsinden önce, şeyhüslâm rahmetli Musa Kâzım Efendi tarafından şeyhin meşhur «Varidât»ı terceme edilerek, İzmir gazetelerinde intişar eylemişdir.

Muhterem Prof. Hilmî Ziyânın «Tefekkür tarihi» nde «Varidât»ın yeni harflerle yayınlanan diğer bir tercemesi olduğu gibi yine «Tarih dünyası»nın eski sayılarında, (31 Aralık 1950 tarihli, 18 inci sayıdan itibaren...) Üstad Râif Yelkenci'nin uzun emekler ve araştırmalar neticesi yayınladığı çok kıymetli tetkikler - den, en yeni ve esaslı olarak faidelenmeniz mümküdür.

—(İslâm ve tasavvuf tarihinin klâsik metinleriyle münasebeti olan bir yazıda, «Tarihsel olaylar» tâbiri, daha uygun gelen -«Tarihî hadiseler» kadar tabiî olmuyor...)—

Alâka ve nezâketinize teşek kür ederim.

Erzurumda genç hukukçu Mehmed Türkmen oğlu'na:

Sorduğunuz «Kuşeyriyye risâlesi», büyük sofîlerin hâl tercemesinden, ahlâkından ve menkabelerinden bahseden en eski Tasavvuf kitabıdır, Arapçadır. Hicrî 437 de te'lif olunmuştur. Sofîye ulemâsının ileri gelenlerinden olup yine Hicrî 465 tarihinde vefat eden: «İmam Ebülkasım Abdülkerim-i Kuşeyri» nin bu eserini, u'emâdan Abdün-Nâfî' Efendi, «Müntehabât-ı Nâfia-i Risâle-i Kuşeyriyye» ismivle kısmen terceme etmiş ve 1307 Muharreminde bastırmıştır. Dili o kadar muğlâk değildir; kolaylıkla okuyabilirsiniz.

Ce. Ser.

★

Düzeltmeler:

Geçen sayıdaki yazımhzda 136 ıncı sahifede, «Gil» redifli manzûmenin, son mısraı şöyle olacaktır:

(Gel bu aşk bâzârına gir, yoğa sat hep vârını!)

Keza 137 inci sahifenin, 3 üncü sütunu altına, yanlışlıkla dizilen «Yazma Dîvân» terkibi, onun yanındaki 2 inci sütunun altına ve «Sanurlar Eşrefoğluyem...» beytinin sonuna konulacaktır..

Gelecek Sayılarımızda

Kaadrî tarikatinden sonra, diğer bütün tarikatler, sırasiyle neşredilecektir. Pek yakında, Rüfaî tarikati ve bu tarikatten yetişenleri okuyacaksınız.

Topkapı sarayı avlusundan bir görünüş ve yemek, meyva taşıyanlar.

Fatih ve Avcı Sultan Mehmedin sevdikleri yemekler

Osmanlı Hükümdarlarının hususî hayatları, tarihin karanlıklarına gömülmüştür. Burada okuyacağınız yazı, yazma vesikalardan çıkarılmış, tamamiyle oriji nal bir mevzudur.

Yazan :
Ziya ERKİNS

Fatih Sultan Mehmet İstanbulda iki büyük saray kurmuştu. Bu sarayların mutfak teşkilâtları, daha evvelki Bursa ve Edirne saraylarında mevcut olduğunudan, bunlar bu sarayda tevsi olundular. Bu saray mutfak teşkilâtının esas nüvesi Konya Selçuk sarayı idi. Maamafih İstanbula yerleşilince Bizans sarayının bazı kırıntıları da burada yer bulabildi.

Orhan Beyin konağında kendisinin sofrasına hizmetkâr «paşacık» ağa ünvanlı bir memur bulunmaktadır. Daha sonraları devletin genişlemesiyle padişahların debdebesi de o nisbette artınca tabiatiyle sarayın teşkilâtı da genişletildi. Ve (Çaşnigirler) adlı bir sınıf meydana geldi.

Osmanlı sarayında esaslı iki mutfak vardı, birisi tekmil saray erkân ve müstahdemine mahsustu, diğeri ise (Kuşhane) yalnız padişahların nefsine mahsus yemekleri pişirirdi.

Fatih Sultan Mehmedin sarayı haleflerine nazaran çok sade idi, fazla masraf yapılmazdı. Sarayın tekmil mevcudu (726) nüfustu. Saray mutfaklarının masrafı ayda (135,363) akçeyi geçmiyordu. Fatih umumiyetle yemeği yalnız yerdi, sofrasında başka kimse bulunmazdı. Kendisinin yediği yemekler zamanından kalma matbahı âmire vesikalarında mecvuttur. En ziyade beğendiği yemekler, çorba, kızartılmış tavuk, yumurta, peynirli pide, börek, mantı, işkembe, ıspanak, bal, helva, baklava, kaymak, muhallebi, zerde, sütlü kadayıfla balıklardı. Etten pek hoşlanmadığı, daha ziyade deniz ve tatlı su balıkları yediği anlaşılıyor. Naneli üzüm şerbeti, pekmez, boza, ayran da sevdiği meşrubattandır. Ayrıca sofrasında leblebi bulundurulurdu. Maamafih oldukça erken bir yaşta dişleri dökülmüş olduğundan, yemekleri de ona göre tertib'endirildiği anlaşılmaktadır. Yemişlerden ise armut ile nar tercih olunuyor.

Daha sonraki asırlarda padişahlar hemen umumiyetle yemeklerini yalnız başına yerlerdi. Avcı Sultan Mehmed günde dört defa sofraya otururdu. Sofra, alaturka olup mindere bağdaş kurularak oturulurdu. Her gün kullanılan sini ve takımlar gü-

müştendi. Fakat daha ziyade sofrada kıymetli Çin porselen takımları kullanılırdı. Mücevharatla işlenmiş halis altın sofra takımlarını senenin muayyen merasim günlerinde kullanırlardı. Ramazan ayında ise aslâ bu gibi kıymetli madenden olan takımlar kullanılamazdı.

Padişahın hususî mutfağı olan kuşhanede şafak vaktinden evvel çalışılmağa başlanır. Çünkü Avcı Sultan Mehmet erkenci olduğundan sabah namazını kıldıktan sonra ilk yemeğini alırdı. Yemekler, kapı ağasının nezaretî altında hazırlandıktan sonra mutfağın dışarısında bekleyen diğer bir kapı ağasına teslim olunur. Bunlardan da huzurunda el pençe duran (çaşnigir) ağaları alarak diz çökmüş bir vaziyette sofraya korlardı. Sofra vidalı olduğundan sini her tarafa döndürülebilir ve sofrada bıçak bulunmazdı. Avcı Sultan Mehmedin en sevdiği güvercin kebabıdır. Bundan sofraya on iki tane getirilir, daha sonra da diğer yemekler takdim olunurdu. Yemekte padişahın dizlerine geniş bir peşkir konur, diğer bir peşkir de sol kolu yanında bulunurdu. Ek seriya bu yemekler esnasında sarayın cüceleri ve dilsizleri de bulunurlar ve envai tuhaflıklar ve işaretlerle padişahın neş'eli taam etmesine hizmet ederlerdi. Fakat yemek esnasında aslâ konuşulmaz, tam bir sükûnet hüküm sürerdi. Bu yemeklerde limonata ve şerbetler ayaklı murassa zarflar içindeki porselen kaplarda bulunur, fakat bunlar, ona göre yapılmış hususî hoşaf kaşıklariyle içilirdi. Sofrada katiyyen çerez nevinden şeyler bulunmaz, en sonda bir hamur tatlısı yer ve arkasından meyva alırdı.

Avcı Sutan Mehmet Milâno peynirini pek sevdiğinden sofrasında sureti hususiyede bu da bulundurulurdu.

Padişahın sofrasına mahsus gıda maddeleri nevilerinin en nefîsini yetiştiren memleketlerden getirtilirdi. Meselâ zeytinyağı Yunanistan eyaletinin Modon ve Koron şehirlerinden getirilir, yemeklik yağ, Girit adasının Kandiya şehrinden, tereyağı Romanyanın Buğdan eyaletinden tuz Eflâkten gelirdi. Envai sebzelerle baharat daha ziyade Mısırdan getirilir ve bir nevi kokulu elma da Girit adasından gelirdi. Deniz balıkları Marmara ve Boğazda, tatlı su balıkları da Sapanca gölünde avlanırdı. Sarayın hususî kayıklaryile de Bursanın Keşiş dağından kar gelirdi. Sofrada keçi südü ile yoğrulmuş nefis üç adet ekmek bulundurulurdu. Bu ekmekler Bursanın yumuşak buğdayından yapılırdı.

Bu sofranın bazı nefis maddeleri de İtalyadan gelirdi. Avcı Sultan Mehmet yukarda da belirttiğimiz veçhile Milâno peynirini sevdiğinden Venedik balyosu tarafından sureti mahsusada yollanırdı.

Sarayda merasim günlerinde, akşam yemeklerinde mücevherli altın şamdanlarda hususî bir mum yakılırdı. Bu mumlar kül renginde olup saray için Habeşistandan sureti hususiyede yapılarak gönderilirdi. Bu mumlar fevkalâde kıymettardı. Ve her tanesi yüz düka altınına tedarik olunmakta idi. Bunlar, hazinede muhafaza olunur, böyle muayyen günlerde yakılırdı. Padişah yemeğini bitirip çıkınca yanmaktan artakalan bu mumlar haremdeki bazı kadınlara ihsan olunurdu.

Ziya ERKİNS

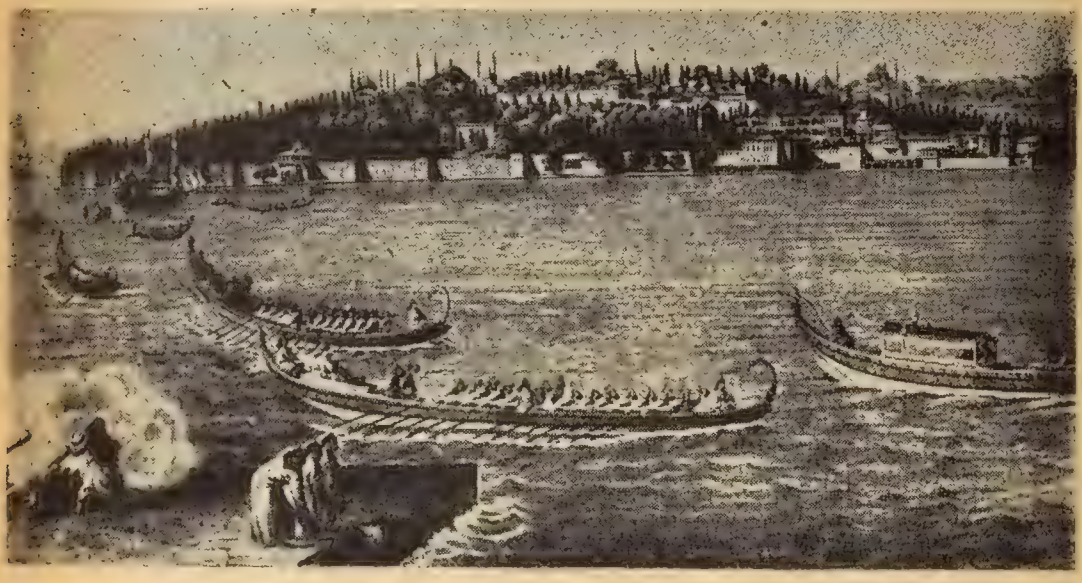

Saltanat kryığı, Topkapı sarayı önünden geçiyor.

Venedikte meşhur Duçe sarayının görünüşü.

İmparatorluk devrinde :

Türk - Venedik Muahedeleri

— III —

Bütün yerli ve yabancı kaynaklar taranarak Reşad Ekrem Koçu'nun salâhiyetli kalemiyle sunulan bu seri, Türkiyenin, her devletle şimdiye kadar yapmış olduğu muahedeleri toplu olarak verecektir.

Yazan :
Reşad Ekrem KOÇU

Üçüncü Murat zamanında 1575 İstanbul Ticaret Muahedesi: Bu mükümdar, zevcesi Safiye Sultana derin bir aşkla bağlıydı. Safiye Sultan Venedikli bir mühtediye idi, vatanına karşı sonsuz bir sevgi bağı vardı. Gizli vasıtalarla İstanbuldaki Venedik balyoslariyle sıkı temas halinde idi. Bu sultanın, Padişah üzerindeki nüfuzu sayesinde Venedikliler bir Türk tazyikinden korunmağa muvaffak oldular. Balyos Jiacomo Soranzo Venedik bayrağı ve tüccarları için imtiyazlı bir ticaret muahedesini de yine Safiye Sultan nüfuzu ile akdetmeye muvaffak oldu.

Üçüncü Murad zamanında 1576 İstanbul muahedesi: Ayni balyos Türk - Venediksul hünü tecdit ettirdi.

Üçüncü Murad zamanında 1576 İstanbul muahedesi: Ayni yıl içinde Dalmaçyada Zebeniko ve Zara taraflarında küçük bir hudut tashihi yapıldı. Böylece, Türk hükümetinin Venedik üzerindeki baskısı önlenmiş oldu.

Üçüncü Murad zamanında 1589 İstanbul muahedesi: Venedik sulhu yenilendi.

Üçüncü Mehmet zamanında 1595 İstanbul ticaret muahedesi: Mehmet III zamanında Safiye Sultanın nüfuzu Valide Sultan olarak devam ediyordu, elçi Leonardo Donado 1575 ticaret muahedesini tecdide muvaffak oldu.

Birinci Ahmet zamanında 1604, Ticaret imtiyazı beratı: Balyos De Bono 1595 muahedesi hükümlerini teyid eder bir berat almaya muvaffak oldu.

Birinci Ahmet zamanında 1605 Ticaret Muahedesi: Balyos Mocenigo 1595 muahedesini tecdid ettirmeğe muvaffak oldu.

Birinci Ahmet zamanında

1615, Ticaret İmtiyazı beratı: 1605 Muahedesi hükümleri bir berat ile temdid edildi.

İkinci Osman zamanında 1618 Ticaret muahedesi: Balyos Francesco Contarini 1605 muaheesini tecdide muvaffak oldu.

Dördüncü Murad zamanında 1624. Ticaret muahedesi: Balyos Simon Contanini 1618 muahedesini tecdide muvaffak oldu.

Dördüncü Murad zamanında 1639 muahedesi: Sultan Murad Bağdad seferinde iken Velona limanında bulunan birkaç Cezayir ve Tunus gemisi bir Venedik filosunun hücumuna uğramış ve batırılmıştı. Dördüncü Murad, misliyle mukabele olarak İmparatorluğu içinde bulunan bütün Venediklilerin idamını emretti; bu emri üç gün tehire muvaffak olan sadrazam, padişahın gazabını kısmen hafifleterek idam hükmünü esarete tahvil ettirdi. Bu arada Venedik elçisi de dört çavuşun göz hapsi altına kondu. Sultan Murad Venediğe harp açmağa karar vermişti, fakat Venedik cumhuriyeti Velona vak'ası için tazminat ve tarziye verdi. Türkiyede çıkan bir veba salgını da padişahı sulha yanaştırdı. Az sonra da padişah müptelâ olduğu siroz illetinden vefat etti.

İbrahim zamanında 1640 Ticaret muahedesi: Balyos Pierre Foscarini 1624 muahedesini tecdid ettirmeğe muvaffak oldu. Fakat bir müddet sonra bir Türk gemisine hücum eden Malta korsanlarının Giride sığınması ve Giritteki Venedik valisi tarafından merasimle karşılanması, Türk - Venedik sulhünü bozdu. Akdeniz emniyetinin ihlâlinden Venedik cumhuriyetini mes'ul tutan Türk hükümeti, Girit adasına harp ilân etmeden asker çıkardı. Bu suretle Venedikle Türkiye arasında 25 sene sürecek olan Girit cengi başlamış oldu.

Dördüncü Sultan Mehmet zamanında 1669 Kandiya Sulh muahedesi: Girit Cengi adada ve denizde çok kanlı çarpışmalarla yirmi beş yıl sürdü. Dalmaçyadan başlıyarak Mora, Adalar Denizi, Anadolu, Suriye, Filistin, Mısır, Trablusparp, Tunus ve Cezaire kadar uzun bir sahil zincirine sahip olan ve Doğu Akdenizi bir iç deniz haline getirmiş olan Osmanlı İmparatorluğu için Girit adası, hem Doğu Akdenizde emniyeti koruyacak müstahkem bir karakol ve hem de bu sahil zincirini tamamlıyacak bir ticaret iskelesi olarak zaptı ve imparatorluğa ilhakı gecikmiş bir toprak parçasıydı. Adada ağır kayıplara uğrayan Venedikliler o asır için dünyanın en müstahkem noktası olan Kandiya kalesinde uzun müddet dayanmaya muvaffak oldular. Çekirdekten yetişme denizci olan Venedik amiralleri parlak deniz muharebeleri kazandılar. Fakat Venedik Cumhuriyetinin hazinesi ve harp takati, Osmanlı İmparatorluğunun servet ve insan kaynakları yanında takatsiz kaldı. Yirmibeş yıl süren Girit cengi Venediği öylesine yıprattı ki ancak yüksek vatanperverlik gösterenlere açılan (altın defter) i, hükümete nakdî yardımda bulunacak kimselere açmaya mecbur kaldılar. Nihayet Sadrazam Köprülü Zade Fazıl Ahmet Paşanın kahhar kuvvetlerle Adaya gitmesi ve Kandiya kalesini yeniden ve şiddetle muhasara etmesi Venedik cumhuriyetinin son ve kat'î bir hezimetiyle neticelendi. Başta Fransız şövalyeleri gelmek üzere Avrupalıların yaptığı askerî müdahale ve yardım da Türk kılıcı karşısında eriyince, Kandiye müdafii Francesco Moronini kaleyi teslim ederek harbe nihayet verdi; Venedik hükümetinin verdiği selâhiyetle bir taraftan Morosini, diğer taraftan Sadrazam Fazıl Ahmet Paşa tarafından imzalanmış olan bu sulh muahedesinin başlıca cephanesi ve toplariyle Türk maddeleri şunlardır:

1 — Kandiye kalesi bütün lere teslim olunacaktır.

2 — Kandiye muhafızları Venedik bayrağını açarak silâhları, erzak ve ağırlıklariyle istihkâmları terkedecektir.

3 — Ahali bütün malı ile şehri terketmekte ve Venedik askeriyle beraber gitmekte ve kiliselerdeki mukaddes eşyayı da beraber götürmekte serbesttir; kalanların mal ve can emniyetleri Sadrazam tarafından aman altına alınmıştır.

4 — Eşyanın naklinde, eğer lüzum olursa, Sadrazam Türk muavenet kıt'aları verecektir.

5 — Teslim ve nakil işi bitinceye kadar muhasamat duracaktır, ve bu müddet için iki taraf üçer kişi rehin verecektir.

6 — Kandiye şehriyle beraber tekmil Girit adası Türkiyeye verilmiştir; yalnız (Karabuza, Suda ve Spina Lunga iskeleleri Venediklilerde kalacaktır.

7 — Harp esnasında Venediğin Dalmaçyada zaptettiği yerler Venedikte kalacaktır.

8 — Esirler ve harp mahpusları mübadele olunacak, casuslukla suçlanmış olanlar affolunacaklardır.

9 — Akdenizde Osmanlı Devletine ait adalara bundan böyle taarruz etmemeyi Venedik hükümeti taahhüt etmiştir.

10 — Akdenizde bir kayık bile zayi olsa Venedik Cumhuriyeti tazmin edecektir.

11 — Galatada bir Venedik balyosu bulunacak ve muayyen bir evde oturacaktır.

12 — Evvelce verildiği gibi bu balyosa ahitname-i Hümâyun verilmiyecektir.

13 — Venedik Cumhuriyeti fevkalâde hediyelerle beraber Padişaha büyük elçi gönderecektir; ve eski münasebetler bu elçi ile akdolunacak muahedede tesbit olunacaktır.

'eni vesikalar:

Patrona isyanı nasıl başladı, ıasıl bastırıldı?

Patrona isyanında İstanbulda bulunan Macar tarihçisi Kelemen Mikes, burada okuyacağınız mektubu, isyanın kinci günü yazmıştır. Ilk defa neşrettiğimiz bu yazı, tarihimiz için yeni bir vesika mahiyetindedir.

Macarcadan çeviren:
— Sadettin PİRALİ —

— I —

Erdel Beyi Ràkoczy (Türk- okunuşu Ràkoçi) nin maiti arasında ve onunla bera r 1717 senesinde memleke nize gelip, 1758 tarihine dar mülteci sıfatiyle Türyede kalmış bulunan ve o rihte Tekirdağında veba stalığından ölen Kelemen kes'in 5 Ekim 1730 tarihli ektubunda, Patrona İhtilâşöyle anlatılmaktadır:

«İran üzerine sefer etmek yetiyle Sadrazamın bundan müddet evvel Üsküdara çmiş olduğunu işitmiş olaksınız. Padişahın orada bir k eğlence köşkleri bulunğundan, o da Üsküdara sık gider gelirdi. Padişahın ayı ile Üsküdar arasında, nizin ancak bir kurşun atı- genişliğinde olduğunu bisiniz. Vak'a işte şöyle o-:

Gemilerde hizmet eden ve inin adı Muslu, ötekinin trona olan iki yeniçeri nei bir isyan çıkarırlar. Paah, sarayında bulunmadıdan, Sadrazam da şehirde nadığı için, bu iki yeniçeri lül ayının 28 inde arkadaş

Patrona Halil (Felemenkli ressam, Karol Van Moor'un 1651 - 1736 Amsterdam müzesindeki tablosu.)

larından bir çoğunu bir meydana toplar (At meydanı) ve aşağı yukarı 50 kişi kadar olurlar. Bunlar, Müslüman olanların yanlarına katılmalarını ve arzularının yalnız veziri âzamı değiştirmek olduğunu ilân ederek şehrin dört tarafına dağılırlar. Bu arada zindanları basıp mahkûmları salıverirler. Çarşıda esnafı ürkütüp dükkânlarını kapattırırlar. Bu minvâl üzre kendilerine iltihak eden diğer baldırı çıplak serserilerle beraber mevcutları bir hayli çoğalır.

Asıl garibi şehirde en aşağı kırk bin yeniçeri ve ayrıca sipahiler de bulunduğu halde, kimse çıkıp ta bunlara karşı koymaz ve dolayısiyle padişahtan yana çıkan da bulunmaz...

Eylûlün 29 unda bütün yeniçeri ocağı âsilerle birlık olunca, o kadar çoğalırlar ki, karşı koyacak kuvvet bulunmaz. Halbukı, bir gün evvel yüz kişi ile onları dağıtmak mümkündü. O gün başka bir yeniçeri ağası seçilir ve ocağın ileri gelenlerinden bir çoğu kendilerine katılır.

Eylûlün 30 uncu günü sarayına dönen padişah, veziri âzamı, kaptan-ı deryâyı, kethüda-i sadr-ıâliyi ve ulemayı huzuruna çağırarak, onlardan isyanın sebebini, âsilerin ne ist-diklerini sorar. Divanda hazır olanların her biri başka türlü konuşunca, padişah Reisülküttab Efendiyi

çağırtır. Onun yanına ulemâ zümresinden de iki kişi kataraak, âsilerin ne istediklerinin öğrenilmesine memur eder. Âsiler bu hey'ete; padişahtan hoşnut olduklarını, fakat veziri âzam ile kethüdasını ve şeyhülislâmı istemediklerini, bu adamların fena idare ve israfları ile memleketi fenaya sürüklediklerini söylerler. Padişahtan bu üç kişinin sağ olarak kendilerine teslimini isterler. Bunlarla beraber, daha başka dileklerini de bir kâğıda yazıp hey'ete tevdi ederler.

Padişah isyanın sebebini izah etmeleri için dîvanında hazır bulunanları yeniden sıkıştırır. Ulemâdan biri, sebep olarak, sadrâzamı ve kâh yasını öne sürer. Tehlikeyi sezmiş olan sadrâzam, kâhyası ile kaptan paşayı yakalattırır ve hattâ bu ikinciyi (yani kaptan paşayı) boğdurur

Âsilerin yazılı isteklerini gören padişah, sadrâzamını kurtarmak isterse de isyan dolayısiyle sarayda yiyecek ve içecek sıkıntısı başgöstermiş olduğundan bu mümkün olamaz. Bir taraftan ulemâ da: «Canını seviyorsan isteklerini yerine getirmelisin, vezir ile kethüdâsmı vermeğe esasen mecburiyet var. Fakat müftüyü ellerine teslim etmeyiz. Bundan 27 yıl önce birinin ölümü için Allah bizi hâlâ cezalandırmaktadır. Şeyhülislâm, ölünceye kadar sürgüne yollansın» diye padişahı zorlamaya başlarlar.

Ulema ve onlara katılan diğerleri padişaha o kadar ısrar ederler ki, nihayet padişah sadrâzam ile kâhyasının yakalanması için emir verir. Bir taraftan da âsilere haber salıp veziriâzam ile kâhyasının ele geçmiş bulunduğunu velâkin şeyhülislâmın kendilerine teslim olunmıyacağını, bu ikisi ile iktifa olunduğu takdirde kendilerine gönderileceğini, yetmediği takdirde kendilerine bir gâvur şeyhülislâm seçmelerini, çünkü şeyhülislâmın aslâ teslim edilmiyeceğini bildirir. Elçiler bu haberi götüredursunlar, beri tarafta biçare sadrâzamı boğdururlar, o kudurmuş, soysuz kâhya ise kendisini boğmak istediklerini anlayınca korkudan ölür. Listede yazılı bulunan diğerlerini de âsilerin eline diri diri vermemek için öldürürler. Elçiler döndükten sonra veziriâzamın, kaptanpaşanm ve kâhyanın cesetlerini bir arabaya koyarak âsilere gönderirler.

Âsiler kaptan paşanın da idam edilmiş olduğunu görünce çok müteessir olurlar. Onun ölüsünün gömülmesi için ailesine teslim ederler. Kâhyanın cesedini ise parçalıyarak köpeklere yedirirler. Sadrâzamın ölüsünü de: (dirisini isteriz!) diye saraya geri yollarlar.

Bu olaylara şahit olan halk da âsileri iltizama başlar. Sadrâzamın cesedinin geri geldiğini görünce, padişah İşin fenaya vşardığını anlar. Ulemâyı huzuruna davet edip onlara:

«— Bu âsiler benim padişahlıkta kaldığımı da istemezler. Benim yüzümden kimsenin tehlikeye girmesini istemem. Tahtı kendi rızamla büyük biraderimin oğlu Mahmuda terkediyorum. Tez onu buraya çağırın. Kendi arzumla sizlerin önünüzde ona bey'at edeceğim. Yeter ki şu isyan bir sona ersin ve kimsenin felâketine ben sebep olmıyayım!» der.

Bunun üzerine Şehzade Mahmudu oraya getirirler. Sultan Ahmet tahttan inerek onu karşılar, kucaklar ve kendi eliyle götürüp tahta oturtur. Yeni padişah Sultan Mahmut I in elini ilk önce kendisi öper ve sonra da ulemâ-ya öptürür. Daha sonra hazır olanlara hitaben şöyle der:

— Bu zat gerek benim, gerek sizin efendimiz, padişahımızdır. Onu evvelâ Alla sonra sizin vicdanınıza em net ediyorum. Haksız iş y pılmamasına dikkat edin. E ğer fena hareketlerinde on ikaz etmezseniz, yarın kıy met gününde Allahın huzu runda hesap verirsiniz. B hesabı gerek bu, gerek öte dünyada bana da vermey mecbursunuz.» Sözlerini b tirince Sultan Mahmuda dönerek ona da bir hayli gü zel nasihatler verir. Bu sö leri öyle tesirli söyler ki, Su tan Mahmut da dahil olduğ halde dinliyenlerin hepsi ağ larlar. En son söz olarak:

«— Sakın olmıya ki sak lmı vezirlerin eline teslim deyim deme. Çocuklarımı ö ce Allaha sonra sana eman ediyorum. Onları, babanı çocukları gibi besle, büyü elinden geldiği kadar onla dikkat ve ihtimam et. Şun da aklından çıkarma ki; b saltanat kimseye bâki değ dir!»

İşte böylece bu ayın 2 s nin (2 Ekim 1730) sabahınd Üçüncü Sultan Ahmedin sa tanatı sona ererek, Birin Sultan Mahmut padişah olu

Sevgili ablacığım, Tan bir şey dilediği zaman, kuc retini isbat için ne kadar b sit vasıtalara müracaat ed yor. Böyle koca bir devleti padişahını kimler deviriyo İki yeniçeri neferi! Birin Patrona diyorlar. Aslen Tü değil, Arnavutmuş, bir k gün evveline kadar kavu karpuz satarmış. Ötekinin dı da Muslu olup, hamam tellâk imiş.)

(Törökorgàgi levebe XCL inci mektup)

İtizar

Geçan sayımızdaki (Ahm III ve Rakoczy) makalesin XIV, Lui XV olarak, L XV de Luis XVI olarak diz diğinden özür dileriz.

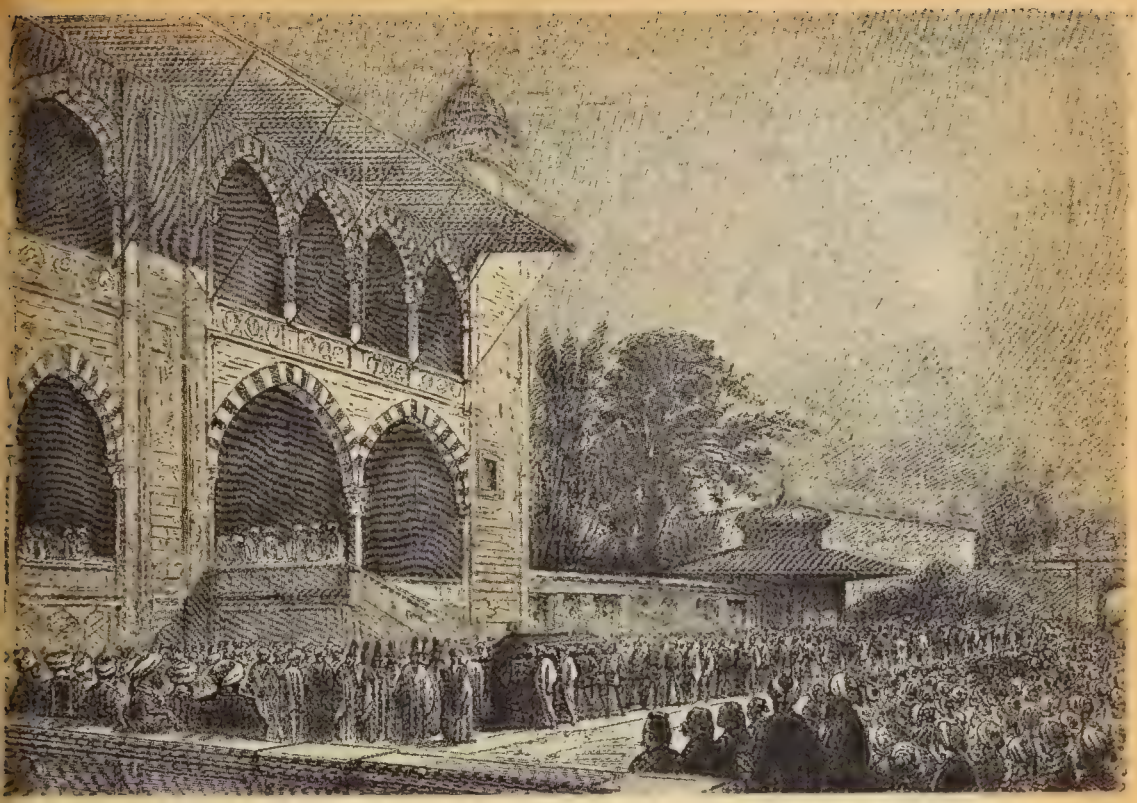

uat Paşanın cenazesi Yenicamie getirilirken (M. Montani tarafından yapılmış olan bu resim 1869 tarihli Le Monde İllüstre'de çıkmıştır.)

Fuat Paşanın Cenaze Merasimi

Fuad Paşa, Pariste bulunduğu sırada vefat etmiş, cenazesi İstanbula getirilerek defnedilmişti. Bu merasim o zaman ki ecnebi basınında geniş akisler yapmıştı. Merasime ait resmi ilk defa neştetmekteyiz.

İstanbul, 3 Mart 1869

Sayın Müdür;

Size Fuat Paşanın cenaze nerasimini tam tafsilâtiyle bil iriyorum.

28 şubat pazar günü, Fran ız deniz kuvvetlerine mensup Le Renard» gemisi, Tophane ıhtımının karşısına demirledi. Bu gemi, Fuat Paşanın na'şını aşıyordu. Öğleye doğru, Fran sız elçisi S. Exc. M. Bourril ve diplomatlar gemiye gelerek son vazifelerini ifa ettiler. Bu merasimden sonra, tabut bir Osmanlı gemisi ile Yalı Köşküne nakledildi. Orada tekbir ve tehlif ve Kur'an okuyan dervişler, hocalar, mollalar tarafından karşılanan cenaze, Yenicami'ye kadar bu şekilde götürüldü. Cenazeyi Veziriâzam, merhumun ailesi, iki sıra halinde askerî bir kıt'a ve halk takip ediyordu. Yenicami'ye gelince tabut musalla taşına kondu. Dinî merasim bitince, Fuat Paşanın tabutu Fazlı Paşa mahallesinde (1) açılmış mezarına gömüldü.

Fransada ölerek cenazesi İstanbula getirilen sadrâzam Fuat Paşa..

P. Montani

(1) Binbir direk civarındaki türbesi.

Tarihten bir fıkra

Geçmişte rüşvet hadiseleri

Tarihçi Naimanm da çok enteresan bulduğu için epey uzun yer verdiği fıkra şu: Rumeli tezkirecisi Tiryâki Kuşbaz hayatta bulunan kadınların ma,nsıplarını «fevtinden mahlûl» diye satarmış. Fakat kadı «ben sağım ölmedim» diye gelince; «subhanallah, sözüne inanılır müslümanlardan dört beşi gelip öldüğünü haber verdiler. Hemen sağ ol» diye teselli verir, bir miktar akçasını aldıktan sonra:

— Hilâfı inha imiş... diye ipka kâğıdı verirmiş. Tabiî bu sefer mansıbı mahlûlde nalân zavallı adamlarmış. Söylenecek lâf mı yok Ona da:

— Elem çekme... Sana da bir yer peyda ederiz. Diye iskât edermiş.

Anadolu tezkirecisi ise Rumeli tezkirecisine rahmet okutacak derecede imiş. Naima diyor ki: «Her biri bu makule irtişadan Karun kadar zengin oldular.»

Zamanının Nasrettin hocası, söz abidesi Kara Abdullah sözünü sakınmaz bir adammış.

Kara Abdullah bir gün bir iş için divana gelmiş. Mütrteşiler de orada imişler. Abdullah vezire dualar ettikten sonra onları da ifrat derecede sena etmiş.

Vezir sormuş:

— Bu duanın adı nedir?

Kara Abdullah:

— Sultanım demiş, bir ciğer köşem kulunuz vardı. Hastalandı. Binbir ilâç kullandım. Müfit olmadı. En nihayet illete hitap edip:

— Bre sıtma,, eğer şu oğlanı bırakmazsan Anadolu efendisi imam zadenin günahları boynuna olsun.. dedim. Hemen o saat oğlan gözünü açıp ifakat buldu.

Lâtife vezirin hoşuna gitmiş:

— Ama, demış, Rumeli efendisinin günahlarını havale etmemişsin...

Hazırcevap Kara Abdullah:

— Yok sultanım, demiş. Onu böyle cüz'ice hastalıklara sarfetmem. Oğlanın taûnuna sakladım. Deyince, müthiş bir kahkaha tufanı kopmuş.

Fıkrayı, Naima'nın tâbiriyle bezelim: «Bu lâtifei faziha ile ehli divan arasındar rüsvay olan efendilerin ikisi bile han denâk olup utanmadan halktan ziyade gülüştüler...

M. A. B.

Hekimbaşı.

Padişahların kuvvet macunları

Yazan :

Naşid BAYLAN

İlk defa neşredeceğimiz b yazıda, Abdülhamid I in Su tanlar için yaptırdığı (Nevruz ye) ile Fatih Sultan Mehmed Arap ve Acem hekimlerini hazırladıkları kuvvet macu nunun terkibini bulacaksını

Tarih boyunca boğaziçi

Boğaziçinin bütün semtlerinin kuruluş ve yapılış tarihlerini, güzelliklerini belirten bu eser, kıymetli ve nefis tablolarla süslü olarak çıkmıştır. Fiyatı : 100 Kuruştur.

İhtiyar bir saka, bağrı yanık bir ihtiyarı sevindiriyor.

Eski Istanbul Sakaları

saka, artık tarihe karışolan kırbasını boşaltıyor.

Bu sayfada gördüğünüz enteresan resimler, İstanbulun artık tarihe karışmış bir esnafını gösteriyor. Yakın zamana kadar, İstanbul sakaları, bu resimlerde gördüğünüz gibi kurba denen meşinden su kabı ile bağrı yanık İstanbullulara su taşırlardı. Şehrin hemen her semtinde çeşme bol olduğu için, bu vasıta oldukça kâfi geliyordu. İstanbul gibi büyük bir şehrin tarihinde yer işgal eden kırbalı sakalar, artık müzelik olmuşlardır, fakat onların bu kırbaları ancak resimlerde kalmıştır. Biz de, bu resimleri bu sayfamızla tarihe intikal ettirmekteyiz. Her sayımızda, İstanbulun eski tiplerinden ve esnaflarından resimler neşredeceğiz.

İstanbul sakaları, bir mahalle çeşmesinden kırbalarını doldduruyorlar.

Tarih Kitapları ve Tarih yazıları arasında

Nahid Sırrı ÖRİK

Necmeddin Sadak'ın yazıları - Bir Hatırat kitabı Bir kütüphane katoloğu

NECMEDDİN SADAK'ın ÖLÜMÜ

ESKİ Dışişleri Vekili, eski Milletvekili ve «Akşam» gazetesi Başmuharriri Necmeddin Sadak'ın ölümünden bu sütnularda bahsettiğim için, başlıkta bildirilen hududun dışına çıkmış olduğuma, bazıları, hükmedebilirler. Halbuki, ben, bu sütunlarda bu acı ölümden bahsedilmesi gerektiği kanaatindeyim ve makaleye merhum hakkında hiç değilse bir kaç satır tahsis ederek başlıyorum. Necmeddin Sadak hemen hemen otuz sene bu memleketin iç ve dış poletikasını tetkik ve tahlil eden yazılar, gittikçe kuvvetleşen ve derinleşen, gündelik ihtirasların ve ferdî zaâfların üzerinde kalmış yazılar yazarak memleketin ve hattâ dünyanın gidişini incelemiş ve anlatmış bir siyasî muharrirdi. Bu itibarla da, en mühim ve kuvvetlilerini iki üç cilt halinde toplamak gereken bu basmakaleleriyle son devremizin dahilî tarihini ve dış siyaset tarihini yazmıştır. Sade bu tarih günlük makale seklinde vücude getirilmiş ve maalesef sonu geçen sene gelerek daha evvel de iki yıllık,, yani Necmeddin beyin Cumhuriyet Halk Partisinin son iki kabinesinde, Hasan Saka ve Semsettin Günaltay kabinelerine Dışişleri Bakanı sıfatiyle iştirak ettiği zaman, bir fasıla kaydetmek şartiyle ceyrek asrı aşkın bir müddeti kucaklamıştır. Necmedin beyin Dışişleri Bakanı sıfatiyle hareket ve faaliyeti de dış siyaset tarihimizi yazacak olanların tetkik edecekleri bir mevzudur. Buna mukabil, bir ara Başvekilliği ihtimalinden de ısrarla bahsedilmiş olan bu zatın uzun bir müddet Milletvekilliği etmiş bulunmakla beraber, yakın tarihimizde bu sıfatla bir rolü bulunmadığını ilâve edebiliriz. Necmeddin Sadak Vekil olduncaya kadar politika hayatında faal bir rol oynamış, iç siyasete karışmamış, dışarıda Milletler Cemiyetindeki temsilî vazifesi itibaryle dış siyaset sahasındaki faaliyeti de Harciyenin bir murakıbı değil, âdeta bir memuru şeklinde olmuştu. Bütün faaliyeti ve «tarihle münasebeti» gazetesinin ve vekayiin takibi, tahlili ve hikâyesi şeklinde oldu. Uğradığı hastalık affeden ve yenilen hastalıklardan olsaydı, şifa aramağa gittiği memleketlerden bu şifalyı elde edip gelseydi, o bilgilerin, görgü ve düşücelerin fevkalâde bir nizam içinde ayarlandıkları ve anlatıldıkları, hele bazıları eskilerin sehli mümteni dedikleri derecede berrak, kusursuz ve tek yerini değiştirmek âdeta imkânsız başmakalelerini yeniden yazmağa başlayabilseydi, Cumhuriyet devrinin iç ve dış siyasetlerini hikâye ve tahlil etmek işini tekrar deruhte ederdi. Bir daha iktidar mevkiine yükselerek başka tarihcilere eserini tahlil vazifesini yükleyemese dahi, kaleminin mahsulü olan tarihe yeni ciltler ilâve ederdi.

İlâve edeyim ki, Necmeddin Sadak'ı şahsen ancak bir kere, belki artık mel'un hastalığın pençesine düşmüş bulunduğu bir sırada görmüş ve kendisiyle konusmuştum. (Akşam) ın neşrettiği «İki Sultanın Sevgilisi» isimli kısa etüdümü memnuniyetle neşredeceğini bildirmiş ve hattâ (— Keşke daha uzun olsaydı, belki tefrika bile tutmıyayac diye iltifat etmişti. Ko masi ve muamelesi gibi manzarası ile de hayat beni (huzurlarına çıkarı nice gazete patronundan farklıydı ki, (Akşam) da nun yanında çalışan arka ların talihlerini kıskanılın hakikaten lâyık bulmuş Yakınlarının ve dostlarını lümünden duymuş olacakl kederin derinliğini, bu hâ sayesinde tamamen takdir diyorum.

Fakat matemin bu hu tarafını hesaba katmasak muhakkak ki, Necmeddin dak'ın ölümiyle politika a larımızın safından büyük kıymet ayrılmış ve Türk r buatı sivasî muharrirleri en büyük ve olgunlarından rini, bunların hemen he en mühimmini ve geçici h lere ve infiallere en az n lûp olarak, günlük mevzu âdeta tarih edasını getire kaybetbetmis bulunmaktad

BİR (HATIRAT) KİTAB

Eserinin uzun zaman rüvvetini göremeyen, d bir ifade ile, kitabının int rından kısa bir zaman sonr len merhum E. Cemal Pak (Kırk yıllık Hariciye hât ları), sivasî ve tarihî ehem veti haiz meselelerden bahsetmiyerek daha ziyade dikodu mahiyetinde seyler latıyor. Bununla beraber, i de yeni bir Molière'e yeni (Hasis) yazdıracak bir canlandırmakta. diğer ta tan Hâmid'in gûya devlet metinde geçirdiği devre h kında Türk edebiyatı mü rihini cidden alâkalandıra malûmat vırmektedir. Bu lûmatı verirken muharrir mid'e hayranlığını mütema

temin ediyorsa da, öyle
ler anlatıyor ve Hâmid'in
ıdra hayatını o şekilde tas-
ediyor ki, insan ya (maa-
ah hayran olmasaymış!)
nekten kendini alamıyor.
dı ki, bu malûmat insanı
rtmıyor da, Hâmid'in Lon-
da uzun yıllar bedava aylık
yüksek aylık aldığını ve
bül leylü vennehar tarifi-
uygun olacak şekilde yaşa-
olduğunu bilmiyor değil-
. Fakat ne yapalım ki, Hâ-
l budur ve Hâmit Londra
cunu o muazzam Finten'i
ıdrada ve Londradan ilham
yazarak şahane ödemiş-

likâyesi eserin ilk kısmını
kil edip yeni bir Molière'e
i bir (Hasis) için model
layan zat ise Esat Cemal
er'in bir delikanlı sefaret
bi olarak İngiltere payı-
tına ayak attığı zaman bul-
u Osmanlı büyük elçisi
zürüs Paşadır ki, bu maka-
yani Londra büyük elçi-
mizi işgal etmiş Muzurüs
n ikincisi 3,0 yılı mütecа-
bir zaman Londrada ka-
ve fevkalâde meşhur ola-
da oğludur. İkincinin ev-
ki derecesinde değerli bir
m olmadığını bilmemekle
aber, bu derecede gülünç
insan olduğuna da vakıf
ldim. Kaldı ki, Taksimde
diğim eski Halkevi binası
naz edilmiş ikametgâhının
mutena ve zevkli konak
u, sefirin zillet derecesin-
i hissetinden bahsederken,
rat müellifinin mübalâğaya
tığı şüphesini vermiyor de-
Fakat sayfalarda canlanan
s tipinin muvaffakıyıti,
ve hesabına bu mübalâ-
ı kabul etmek lâzım. Türk
yazıp okumaktan âciz bu-
masına rağmen, hemen he-
ı ikinci meşrutiyete kadar
letin en mühim sefaretini
l eden bu zatın kendisine
len murassa' bir nişandan
ayı Sultan Hamid'e bir te-
kür telgrafı yazmağa E-
Cemal beyi memur edip
nasını anlayınca memnun
maması, yeniden yazdırtıp
pça ve Farsca lûgatlerin
ihi veçhile fazlalandığın-
dolayı hiç bir şey anlaya-
ınca da, beğenerek bu
ci teleğrafnameyi çektirişi
ise, dil sadeleşmesi dâvasında ve eski dili müdafaa edenler aleyhinde kullanılacak hikâyelerin en kuvvetlilerinden olmağa namzet bir şey. Ancak, bu hikâyeyi okurken acaba Müzürüs Paşanın anlayamadığı teşekkür telgrafını Yıldız sarayında okuyanlar anladılar mı diye düşünmedim değil, yani muharririn ifadesi de bazan hakikaten çetrefildir. Meselâ Cumhuriyet devrinde kısa bir müddet Paris büyük elçiliği eden Cevat beyin itimatnamesini Reisicumhura takdim ederken irat ettiği ve geri çağırılmasını mucip olmuş nutukla alâkalı bulunan şu cümlenin bir kısmından mâna çıkarın bakayım: (Fakat aradan iki ay geçtikten sonra gerek bu nutuk, gerek bunun kabahatine uygun olarak himaye ediyormuş şekilde Fransa Cumhurreisinin cevabî nutku, Ankarada fena tesir ettiğinden Cevat bey telgrafla geri çağırıldı.) Böyle ifadelere rastgeldikce (zavallı Müzürüs Pasa, beğenmemekle galiba pek de haksız değilmiş!) demekten insan kendini alamıyor.

Kitabın yanlıştan münezzeh olduğunu da sanmıyorum. Meselâ babam Sırrı beyin Mülkiye mektebinden sınıf arkadaşı olduğu için kendisini ve hayatını pek iyi bildiğim Hariciye Nazırı Rifat Paşa Yağcı Şefik beyin herkesin de malûmu bulunduğu veçhile, küçük biraderi iken kitapta oğlu Paşanın vezareti meşrutiyetten sonra iken, kitapta meşrutiyetten evvel. Eserin ikinci kısmında ve muharririn küçük merkezlerde müsteşarlık ve işgüderlik zamanlarına ait ziyafet ve mülâkat hikâyeleri de çok kere sıkıcı ve ehemmiyetsiz şeyler. Fakat bunlar arasında da bazan hoşça hikâyeler var ki, uzun yıllar taşra hizmetlerinde dolaştıktan sonra sadaret mazulü olarak ilk defa Avrupayı görmeğe çıkan Hüseyin Hilmi Paşanın Belçikada Ostand plâjında silindir şapka ve redingotla dolaşmasına ait fıkra onlardandır.

Eserin son satırlarının devletin bugünkü ricaline ait bir ta'zim ifadesi olduktan sonra geçim darlığından ve bu yaşta çalışma zorundan bahisle bitirilişi, işi kıt, aylığı da dolgun bir idare meclisi âzalığı hasretini ifade etmiyor değil. Zavallı müellif, ölümün eşiğinde bulunduğunu keşke tahmin etse ve son sözlerini ak saçlı bir baş eğmekle bitirmeseydi!..

BİR KÜTÜPHANE KATALOĞU MÜNASEBETİLE

İstanbuldaki ilk ümran eserlerimizden birini teşkil etmekte olan II. Bayezit imaretinin medrese kısmı, bilindiği gibi, yirmi yılı mütecaviz bir zaman danberi belediye kütüphanesini teşkil ediyor. Maarif Vekilliği için eski mecmua ve salnameler tesbite çalıştığım sıralarda sıkça ziyaret etmiş bulunduğum bu kütüphanenin şimdiki sevimli ve nazik müdürü M. Orhan Durusoy, ön sözün de 70 yılı bulduğunu söylediği kitapları için bir kataloğ hazırlamakta ve bunun ilki olarak Osman Ergin'in hediye ettiği kitaplarda basma eserlere ait kısmı neşredilmiş bulunmaktadır. Bunlara müelliflerin isim endeksleri de verilmiş. II. Abdülhamit Şeyhülislâmı Uryanizade'nin Uryanizade Ahmet Esat ve Kafkasyadan İstanbula gelip buradadan Tunusa gittikten sonra ayni devirde II. Abdülhamid'e sadrazamlık eden Hayrettin Paşanın da Tunusî diye anıldıkları bu müelliflerin ve 1958 e erişen eserlerinin değeri ve kütüphaneye sağladıkları servet ve ehemmiyet hakkında bir söz söylemekten âcizim, çünkü, Arapça ve Farscaya sahip olmadığımdan mevzu ve saha benim için tamamen yabancıdır. Fakat dikkatle vücuda getirildiğinden şüphe etmediğim ve önsözünden faydalandığım bu kataloğu bahis mevzuu edişim, belediye kütüphanesinden asıl beklenilmesi icap eden ciheti hatırlatmak içindir. Yani burası bir şehir kütüphanesi ve İstanbul şehri kütüphanesidir. Bu itibarla da şehircilik urbanisme konusunda değerli eserleri ihtiva etmeli İstanbul hakkında her lisanda ve her memlekette yazılmış eserleri noksansız olarak, tam ve her şeyren evvel ve ziyade

bir şekilde toplamış olmalıdır. Orhan Durusoy bize her şeyden evvel İstanbul belediyesi hütüphanesinde İstanbul hakkında neler bulunduğunu bildirmelidir. Kütüphanenin bu hususta pek fakir olduğu da korkarım ki, derhal meydana çıkacaktır. İlâve edeyim ki, buna şahsî bilgimin miktarile de hükmediyorum. Çünkü bu mevzuundaki Fransız eserlerine az çok vakıf olmaklığıma mukabil, öteki lisanlarda neler yazıldığından âdeta bihaberim, ni tekim üç dört sene evvel Brezilyadaki büyük elçimiz ve değerli muharrir Fuat Carımın Cumhuriyet'te çıkmış bir makalesinden Cenup Amerikalı bir şahsiyetin geçen asırda İstanbula ait pek mühim bir seyahatname yazmış olduğunu hayret ve hicapla öğrenmiştim. Yazıyı amelî bir fikir ve teklifle bitirmek üzere ilâve edeyim ki, memleketmizde hemen hemen dünyanın bütün devletlerinin elçilikleri bulunduğuna göre bu diplomatlara müracaat edilir ve memleketlerinde İstanbulun il hamile neler yazılmış olduğu sorulup öğrenilerek bu eserler belediye kütüphanesinden toplanırsa, belediye kütüphanesi fonksiyonuna cidden lâyık bir hüviyet kazanır, yani dünyada İstanbul hakkında yazılmış eserlerin en toplu ve noksansız bir şekilde bulunduğu yer haline gelir. Hattâ bu hususta sade cilt halindeki eserler kâfi görülmiyerek gazete ve mecmua sütnlarında kalmış mühim makalelerin de taranıp toplanmaları yerinde olur.

Bu fikirleri bildirmeme vesile teşkil ettiği için kataloğ musannifine teşekkür ederim.

Eski Valiler
hâtıralarını anlatıyor

Gelecek sayılarımızda.

Dünyanın en güzel eseri hangisidir?

(Baş tarafı 149. sayfada)

Meşhur mimar Mr. Thomas Blashill de Parise 55 mil ötede bulunan Notre Dame Chartres katedralini beğenmekte ve şunları söylemektedir:

«Chartres katedral 13 - 16 ncı asırlar arasındaki mimarî eserlerin en güzelidir.»

Birçok Londra tiyatrolarının mimarlığını yapmış olan Mr. Walter Emden de şöyle demektedir:

«Ben en çok iki eseri ğenirim. Biri Brükselc Adalet Sarayı, diğeri de kelanj'in Floransadaki dici Chapel'idir. Chapel bir bina olmasına rağ bir çok güzel teferruata liktir ve her teferruat fev lâdedir. Kuvvetle göze pan bir şeyi olmadığını bul ederim. Bence mima en büyük mükemmellik ranların etrafındakilere üslubun yapılacak işe uy olmasiyle elde edilir.

Sultan Mecidin Âşık Kızı

★

Yazan :
Nahid Sırrı
ÖRİK

★

Yakın tarihin b çok meraklı vak asını bu güne ka dar neşredilmem mektuplarla gele cek sayımızda ok yacaksınız.

★

Attilâ ve Fetihleri

İşte büyük Attilâ bütün haşmetiyle...

Yeni Tarih Dünyası, Türk matbuatında bugüne kadar görülmemiş resimler ve bugüne kadar meçhul kalmış mevzuları ilk defa Türk okuyucularına sunacaktır.

GELECEK SAYILARIMIZDA OKUYACAĞINIZ MEVZULARDAN BİRKAÇI:

★ Fatih Sultan Mehmedin sevdiği yemekler (Ziya Erkins'in yeni vesikalarla yazdığı bir makale).

★ Topkapı Sarayı Hazinesi (Ziya Erkins'in yeni vesikalarla hazırladığı makale).

★ Patrona Halil İsyanı ve Fatma Sultan (İhtilâl esnasında İstanbulda bulunan Macar elçisinin mektubu - ilk defa neşredilecek).

★ Osmanlı İmparatorluğunun ilk Londra elçisi (neşredilmemiş resimlerle).

★ Eski Valiler bugüne kadar meçhul kalmış tarihî hâdiseleri anlatıyorlar.

★ Türkiyede doğan ve bugün tarihe karışmış olan (Nesturiler). İsyanı bastıran ve Nesturileri imha eden vali Haydar Bey tarafından yazılmıştır.

★ İstanbulun nüfus sayımları. (M. Halid Bayrı tarafından).

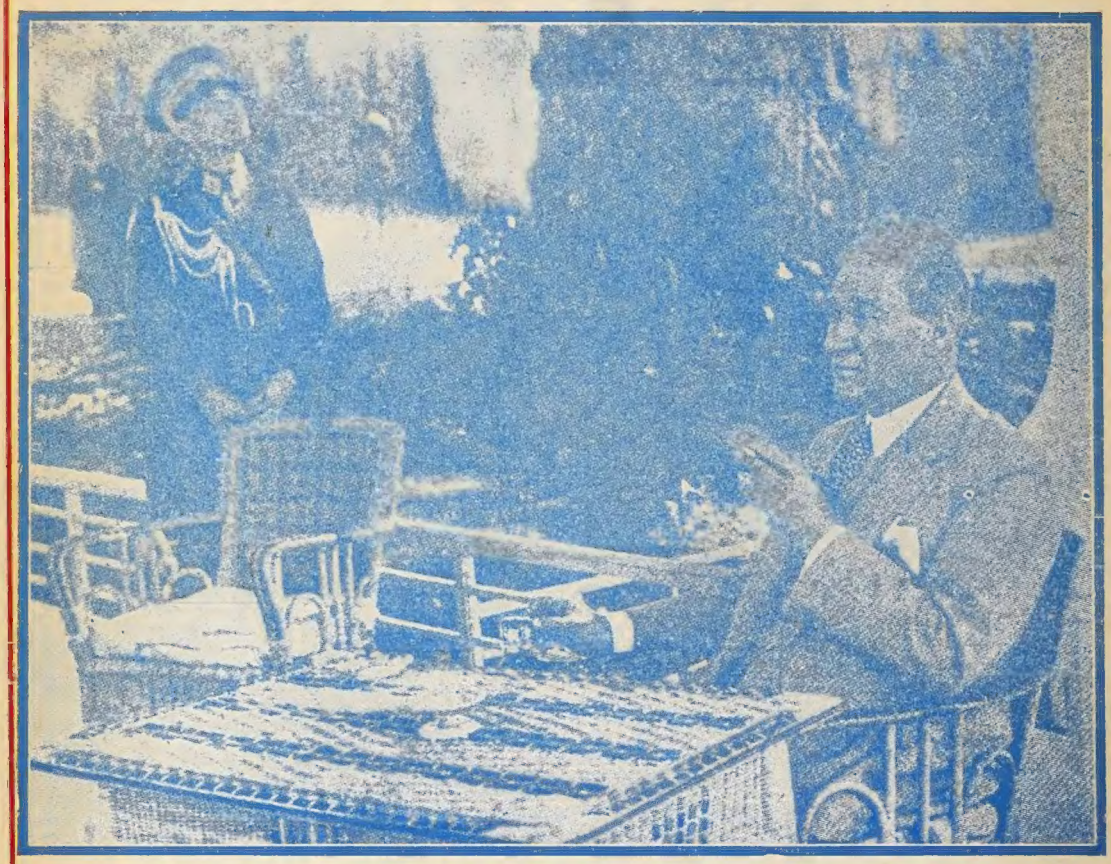

Atatürk

★ 50 yakın hiç bir yerde neşredilmemiş resimle 150 den fazla portresi, 335 yani de ilk defa bu eserde göreceğimiz bu dar neşredilmemiş bir mektup, klişeleri ni de ilk defa bu eserde göreceğiniz bu son derece kıymetli mektup, inkılâp tarihimizin bir çok meçhul noktalarını aydınlatmaktadır.

★ Atatürkü ölüme mahkûm eden fetva, Padişahın fermanı ve diğer bütün vesikalar.

★ Orgeneral Fahrettin Altay, Tahsin Öz, Hüsrev Gerede, eski Nafia Vekili Ömer Lütfi, eski vali Nizamddin Ataker, Osmanzade Hamdi, ilk Hatay devlet reisi Tayfur Sökmen, İsmail Suphi Soysallı, ilk defa Atatürk'e ait hatıralarını bu eserde neşretmektedirler.

★ Yeni Tarih Dünyası'nın bu özel sayısı, her Türk için bir hatıra olacaktır.